

1984

Автор:

Джордж Орвелл

1984

Джордж Орвелл

Зарубіжні авторські зібрання

Джордж Орвелл належить до найвпливовіших письменників Великої Британії середини та другої половини ХХ ст., а роман-антиутопію «1984» називають зразком жанру й довідником із важких часів. Його популярність останнім часом помітно зросла.

Двомислення, новомова, поліція думок, міністерство любові, що завдає болю, вганяє у відчай і знищує інакодумців, міністерство миру, яке розпалює війни, роботи-письменники, що продукують порнографічну літературу для відволікання мас... Орвелл відкрив нам очі на те, як функціонують тоталітарні режими.

Брехня стане правдою. Ця брехня кожен день змінює минуле... Безперервно заміщаючи будь-які факти, минуле може стати завтра зовсім іншим – і саме це буде правдою. Кожен ваш погляд, кожен подих і жест уже давно вивчено. У вас немає права на бажання й емоції... Роман бентежить, зворушує, змушує визнати його правдивість і замислитися.

Уперше книжку було опубліковано 8 червня 1949 року. Орвелл її написав на тлі руїн, серед голодних, утомлених і змучених війною людей. Однак сьогодні вона актуальна, як ніколи.

Джордж Орвелл

1984

Серія «Зарубіжні авторські зібрання» заснована у 2015 році

Переклад з англійської Богдани Носенок

Художник-оформлювач Олена Гугалова-Мешкова

© Б. Носенок, переклад українською, 2021

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2021

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2015

* * *

Частина перша

Розділ перший

То був яскравий холодний квітневий день. Годинник пробив першу пообідні. Вінстон Сміт, притиснувши підборіддя до грудей і щулячись від пронизливого вітру, швидко ковзнув у скляні двері Дому Перемоги, але все ж вихор піску і пилу ввірвався разом із ним.

У під'їзді тхнуло вареною капустою й старими килимами. До стіни навпроти входу хтось пришпилів кольоровий плакат, мабуть, занадто великий для цього місця. На ньому було зображено тільки величезне, завширшки більше як метр,

обличчя людини років сорока п'яти з грубуватими, але привабливими рисами й густими чорними вусами. Вінстон попрямував до сходів. Мабуть, не варто було витратити час на виклик ліфта, бо навіть у найкращі часи він майже не працював, а тепер електроенергію, відповідно до програми економії, взагалі вимкнули в денний час, бо вже почалася підготовка до Тижня Ненависті. Вінстон мав здолати сім сходових клітин. Він ішов повільно і кілька разів відпочивав: йому вже тридцять дев'ять років, і до того ж на правій нозі у нього варикозна виразка. Зі стін кожного майданчика, прямо навпроти дверей ліфта, на нього дивилося величезне обличчя.

Це було одне з тих зображень, де очі спеціально малювали так, щоб погляд їх увесь час стежив за вами. «СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ» – було написано на плакаті знизу. Коли він увійшов у свою квартиру, ніжний голос зачитував зведення цифр, що якимось стосувалися витоплення чавуну. Голос ішов із вмонтованої у праву стіну кімнати довгастої металевої пластини, яка нагадувала тьмяне дзеркало. Вінстон повернув регулятор – голос став тихішим, але слова можна було розібрати. Цей прилад (він називався «телеекран») можна було приглушити, але вимкнути зовсім було неможливо. Він підійшов до вікна – маленька щупла фігурка, худобу якої ще більше підкреслював синій комбінезон члена Партії. У нього було дуже світле волосся і рум'яне від природи обличчя, шкіра якого загрубіла від господарчого мила, тупих лез для гоління і холоду зими, яка щойно закінчилася.

Ззовні, навіть крізь зачинене вікно, світ здавався холодним. Внизу, на вулиці, вітер крутив пил і шматки паперу, і, хоча на синьому небі яскраво світило сонце, все було безбарвним, крім усюди розклеєних плакатів. Обличчя з чорними вусами було всюди. Одне – на фасаді будинку навпроти. «СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ» – так свідчив напис, а темні очі пильно заглядали всередину Вінстона. Нижче бився на вітрі інший плакат із відірваним кутом то відкриваючи, то закриваючи єдине слово: «АНГСОЦ». Вдалині над дахами ширяв гелікоптер. Час від часу він пірнав і зависав на мить, як величезна синя муха, а потім по кривій знову здіймався вгору. Це заглядав у вікна поліцейний патруль. Утім, патрулям було байдуже. Не байдуже було тільки Поліції Думок.

За спиною Вінстона голос із телеекрана все ще щось бубонів про чавун і перевиконання Дев'ятого Трирічного Плану. Монітор був одночасно приймачем і передавачем, що вловлював будь-який звук, крім дуже тихого шепоту. Ба більше, доки Вінстон був у телеекрана на оці, його можна було не лише чути, а й бачити. Звичайно, ніколи не можна знати напевно, спостерігають за тобою зараз чи ні.

Можна тільки гадати, як часто й у якому порядку Поліція Думок під'єднується до тієї чи іншої квартири. Цілком можливо, що вони спостерігають завжди й за кожним. У всякому разі вони могли під'єднатися до вашої лінії в будь-який момент. І доводилося жити, знаючи, що кожен звук хтось чує і за кожним рухом хтось стежить, якщо цьому не заважає повна темрява. І люди так жили – бо звикли. Ця звичка стала вже інстинктом.

Вінстон так і стояв спиною до телеекрана. Так було безпечніше, хоча він добре знав, що спина теж могла викривати. Приблизно за кілометр над похмурим скупченням будинків височіла величезна біла будівля Міністерства Правди, де він працював. І це, думав він із невиразною огидою, Лондон – головне місто Першої злітної смуги, третьої за чисельністю населення провінції Океанії. Він щосили намагався пригадати дитинство, щоб згадати, чи таким було це місто раніше. Чи завжди тягнулися ці квартали напіврозвалених будинків, побудованих ще в дев'ятнадцятому столітті? Чи завжди їх стіни підпирали дерев'яні балки, вікна були забиті картоном, дахи – вкриті іржавим залізом, а дивні огорожі палісадників завалювалися врізнобіч? Чи завжди були тут ці пустирі з купами битої цегли, що зосталася після бомбардування, порослі іван-чаєм, пил тиньки в повітрі? І ця жалюгідна грибна цвіль дерев'яних халуп там, де бомби розшматували величезні ділянки? На жаль, він нічого не міг згадати, нічого не зосталося в пам'яті, крім випадкових яскравих, але незрозумілих і непов'язаних один з одним картин.

Міністерство Правди – Мініправда Новомовою (Нова мова була офіційною мовою Океанії. Детальніше про її структуру та етимологію дивись у Додатку) – різко відрізнялося від навколишніх будинків. Його величезна пірамідальна конструкція з блискучого бетону здіймалася в небо, тераса за терасою, метрів на триста. З вікна Вінстона можна було прочитати красиво виписані на білому фасаді три гасла Партії:

ВІЙНА – ЦЕ МИР

СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО

НЕВІГЛАСТВО – ЦЕ СИЛА

Говорили, що в Міністерстві Правди три тисячі кімнат над землею і стільки само – у підземеллі. У різних кінцях Лондона височіли ще три будівлі приблизно такі самі на вигляд і розмір. Вони придушували собою все, і з даху Дому Перемоги можна було відразу розгледіти всі чотири. Будинки належали чотирьом міністерствам, на які поділявся весь урядовий апарат. Міністерство Правди завідувало всією інформацією, керувало розвагами, освітою і мистецтвом. Міністерство Миру опікувалося війною. Міністерство Любові підтримувало закон і порядок. А Міністерство Достатку відповідало за економіку. Новомовою їх називали так: Мініправа, Мінімир, Мінілюбов і Мінімаса.

Міністерство Любові було справді найжахливішим. У ньому взагалі не було вікон. Вінстон ніколи не був усередині Міністерства, навіть на пів кілометра не наближався до нього. У цей будинок ходили тільки в офіційних справах, та й то треба було пройти крізь лабіринт загороджень із колючого дроту, сталевих дверей і замаскованих кулеметних блоків. Вулиці, що вели до нього, патрулювали схожі на горил охоронці в чорній формі, озброєні складними кийками.

Вінстон різко обернувся. Він надав своєму обличчю виразу повного оптимізму – так було розсудливо робити, коли потрапляв у поле зору телеекрана. Він перетнув кімнату й увійшов у маленьку кухню. Вінстон пожертвував своїм обідом у ідальні, хоча знав, що вдома нічого немає, крім кусня чорного хліба, який краще приберегти на сніданок. Він дістав з полиці пляшку безбарвної рідини з простою білою наклейкою «ДЖИН ПЕРЕМОГИ». Джин сповнював огидний сивушний запах, як у китайської рисової горілки. Він налив майже цілу чашку, приготувався й закинув у себе вміст так, як ковтають ліки.

У ту саму секунду вилиці його почервоніли, з очей бризнули сльози. Напій нагадував азотну кислоту: ковтаючи його, людина відчувала щось на зразок удару палицею по потилиці. Однак наступної миті пожежа в животі припинилася, і світ почав здаватися веселішим. Вінстон витягнув цигарку із зім'ятої пачки – вони теж називалися «ЦИГАРКИ ПЕРЕМОГИ» – і, ненавмисно повернувши її вертикально, розсипав тютюн на підлогу. Далі справа пішла легше. Він повернувся в кімнату і сів за маленький столик ліворуч від телеекрана. З ящика столу дістав тримач для ручок, пляшечку чорнил і товсту, з четверть листа, записну книжку з обкладинкою під мармур і червоним корінцем.

Чомусь телеекран у його кімнаті був незвично розташований. Зазвичай його поміщали на короткій торцевій стіні, звідки він міг наглядати за всією кімнатою, але у Вінстона його було причеплено на довгій стіні навпроти вікна. Ліворуч від телеекрана була неглибока ніша, де і сидів тепер Вінстон. Імовірно, коли будували будинок, ніша призначалася для книжкових полиць. Таким чином, Вінстон міг залишатися поза полем зору телеекрана: для цього треба було сісти в ніші й добре притиснутися до стіни. Звичайно, його можна було почути, але, якщо він не міняв положення, побачити було неможливо. Така особливість кімнати й нашттовхнула його на те, що він збирався зробити.

На цю думку нашттовхнула його й записна книжка. Це була напрочуд гарна річ. Гладкий кремовий папір трохи пожовкнув від часу: такий папір не виготовляли вже років сорок. Вінстон, однак, думав, що книжка насправді набагато старіша. Побачив він її у вітрині маленької брудної крамнички в нетрях міста (у якому саме районі, цього він уже не пам'ятав), і йому страшенно захотілося купити її. Вважалося, що члени Партії не повинні відвідувати звичайні магазини («користуватися вільним ринком», як було заведено казати), але цієї заборони не дотримувалися надто суворо, бо деякі неможливо було дістати у будь-який інший спосіб. Вінстон роззирнувся навсібіч, прослизнув усередину крамнички й купив записну книжку за два з половиною долари. У той момент він не знав ще, навіщо йому ця книжка. З почуттям досконалого злочину Вінстон приніс її додому в портфелі. Навіть без єдиного запису в книжці це вважалося страшним компроматом.

Вінстон вирішив вести щоденник. У принципі це не було незаконним (нічого незаконного не було взагалі, бо давно вже не було і самих законів), але якби когось спіймали за цим, то покаранням була б смерть або, щонайменше, двадцять п'ять років таборів. Вінстон вставив пір'інку в ручку й облизав її, щоб зняти мастило. Чорнильна ручка була архаізмом, такими тепер зрідка навіть розписувалися. Але він таємно і не без зусиль роздобув її, бо відчував: на прекрасному кремовому папері треба писати справжнім пером, а не дряпати його автоматичним чорнильним олівцем. Взагалі-то він не звик писати. Писали тепер тільки дуже короткі записки, а все інше зазвичай намовляли в Словопис. Але саме тут ці винаходи здавалися непотрібними. Він занурив перо в чорнило і на мить завагався. Щось затремтіло у нього всередині. Однак він зважився й проставив дату. Маленькими незграбними літерами він вивів:

4 квітня 1984 року

Вінстон відкинувся назад. Він відчув почуття повної безпорадності. Він не був упевнений, що тепер 1984 рік. Найшвидше, рік правильний, тому що Вінстон був переконаний: йому тридцять дев'ять, і народився він в 1944-го або 1945 року. Проте все ж таки визначити точну дату важко, завжди був ризик помилитися на рік або два.

Для кого, раптом спало йому на думку, він пише цей щоденник? Для майбутнього, для тих, хто ще не народився. Вінстон знову замислився над непевною датою, виведеною на сторінці, і тут його роздуми натрапили на «двомислення» – слівце з Новомови. Тільки тепер він усвідомив масштаби розпочатої ним справи. Як можна звертатися до майбутнього? Це неможливо. Якщо майбутнє стане таким самим, як тепер, воно не захоче його почути, якщо ж воно відрізнятиметься від сьогодення, всі його біди втратять сенс.

Якийсь час він сидів, втупившись у папір. Телеекран передавав тепер гучну військову музику. Смішно, але Вінстон, здавалося, не лише втратив здатність висловлювати свої думки, а й начисто забув, що ж йому хотілося довірити щоденнику. Кілька тижнів він готувався до цієї хвилини, і йому й раз не спало на думку, що потрібні не тільки мужність і сміливість. Писати буде неважко, вважав він. Треба просто перенести на папір нескінченний монолог, що тривав у його голові довгі-довгі роки. Але тепер раптом цей монолог зник. До того ж страшенно засвербіла варикозна виразка, яку він не наважувався чіпати, тому що після цього вона завжди запалювалася. Секунди летіли, а в голові не було нічого, крім чистої сторінки, що так і лежала перед ним, свербіння в щиколотці, реву музики та легкого сп'яніння від випитого джина.

Писати він почав несподівано, як у лихоманці, погано розуміючи, що він пише. Маленькі, якісь дитячі літери поповзли то вгору, то вниз по сторінці... Він забув спочатку про заголовні букви, а потім і про розділові знаки.

4 квітня 1984 року. Вчора ввечері був у кіно. Тільки фільми про війну. Один дуже хороший про корабель із біженцями, який бомбили десь у Середземному морі. Глядачів дуже потішили кадри про товстуна, що намагався відплисти від гелікоптера, що переслідував його. Спершу показали, як він борсається у воді, прямо морська свинка, потім його показали через приціл гелікоптера, потім його

продірявили кулі, і вода навколо стала рожевою. Раптом він пішов на дно, ніби вода проникла в нього через отвір від кулі, глядачі надривалися від реготу, коли він тонув, потім показали рятувальну шлюпку з дітьми й гелікоптер, що висів над ними, там в шлюпці була жінка середніх років, можливо, єврейка з маленьким хлопчиком років трьох на руках. Хлопчик кричав від страху і ховав голову в неї на грудях, наче намагався забратися в неї, а жінка обіймала його і втішала, хоча сама посиніла від страху, весь час закривала його собою, ніби думала, що її руки можуть уберегти його від куль. Потім гелікоптер скинув 20-кілограмову бомбу. Сліпучий спалах, і човен розлетівся на друзки, потім був прекрасний кадр: дитяча рука злітає... вгору... вгору... прямо в повітря, гелікоптер із камерою на борту. Мабуть, він стежив за нею, і було багато оплесків серед членів Партії, але жінка з протоку раптом здійняла галас і почала кричати, що не можна показувати це, не можна показувати в присутності дітей, не можна й це не правильно в присутності дітей, не можна так робити. Вона кричала, доки поліція не забрала її, доки не вивела її. Не думаю, що їй щось буде за це, ніхто не звертає уваги на пролів, а це була типова реакція пролів. Вони ніколи...

Вінстон зупинився, почасти через судоми в руці. Він не розумів, що змусило його написати всю цю нісенітницю. Однак дивна річ: коли він писав, зовсім інше враження спало йому в голову, сплигло так чітко, що здалося, ніби він зможе його записати. Він зрозумів: саме цей випадок і змусив його сьогодні піти з роботи й розпочати щоденник.

Усе сталося вранці в Міністерстві. Утім, чи можна сказати «сталося» про щось таке невизначене...

Було близько одинадцятої години, і в Історичному Відділі, де Вінстон працював, готувалися до Двох Хвилин Ненависті: виносили стільці з робочих кабін і розставляли їх у центрі холу перед великим телеекраном. Вінстон уместився в одному із середніх рядів, коли несподівано в хол увійшли двоє. Він знав їх в обличчя, але розмовляти з ними йому не доводилося. Першою ввійшла дівчина, яку часто він бачив у коридорах. Імені її він не знав, але знав, що вона працює в Художньому Відділі. Ймовірно, налаштувальницею однієї з літературних машин, оскільки він бачив її з розвідним ключем і забрудненими машинним мастилом руками. Дівчині було років двадцять сім, у неї було густе темне волосся, обличчя, вкрите ластовинням, і швидкі спортивні рухи. Вона мала дуже самовпевнений вигляд. Вузкий червоний шарф – емблема Молодіжної Анті-секс Ліги – обвивав її стан, підкреслюючи красиву форму стегон. Вінстону вона не сподобалася

відразу. І він знав чому. У ній все дихало атмосферою хокейних баталій, обливань холодною водою, групових турпоходів і повної інтелектуальної невинності й чистоти. Вінстону не подобалися майже всі жінки, особливо молоді й гарненькі. Саме жінки, й передусім молоді, були особливо фанатичними прихильниками Партії, сліпо вірили гаслам, дилетантськи шпигували й вистежували будь-яке інакомислення. Проте ця дівчина здавалася йому ще небезпечнішою. Якось у коридорі вона кинула на нього швидкий погляд, і цей погляд не лише пронизав його наскрізь, а й на мить переповнив тихим жахом. У нього навіть майнула думка, що вона – секретний співробітник Поліції Думок, хоча це було й малоймовірно. Проте поруч із нею Вінстон відчував дивну скутість, страх і ворожість.

Другим увійшов чоловік на ім'я О'Браен – член Внутрішньої Партії, який обіймав такий важливий і високий пост, що Вінстон міг тільки здогадуватися про суть його обов'язків. Миттєва тиша запанувала серед групи людей, що сиділа на стільцях навколо, як тільки вони побачили наближення людини у чорному спецодязі члена Внутрішньої Партії. О'Браен був великим, огрядним чоловіком із товстою шиєю й грубим обличчям. Але, незважаючи на таку грізну зовнішність, у його манерах була якась чарівність. Він, наприклад, особливо поправляв окуляри на носі. Цей жест був кумедним, якимось інтелігентним, він обеззброював вас. Цей жест нагадував (якщо хтось ще мислив у таких категоріях) манеру дворянина вісімнадцятого століття, що пропонує вам табакерку з нюхальним тютюном. Вінстон бачив О'Браена, можливо, раз десять-дванадцять – приблизно за стільки ж років. Він тягнувся до цієї людини й не тому тільки, що його бентежив контраст між вишуканими манерами та статурою професійного боксера. Значно більшою мірою таке ставлення до О'Браена викликало таємне переконання Вінстона. Утім, швидше, не переконання, а надія, що політичні погляди О'Браена не такі вже благонадійні. Щось в особі О'Браена нездоланно вселяло таку думку. Хоча, може, суть була не в неблагонадійності, може, на цю думку наводила його інтелігентність. У всякому разі він справляв враження людини, з якою можна поговорити, якщо, звичайно, якось обдурити телеекран і зустрітися віч-на-віч. Вінстон ніколи не намагався перевірити свою здогадку. Це було неможливо.

У цей момент О'Браен глянув на годинник, побачив, що вже майже рівно одинадцята година, і, мабуть, вирішив лишитися в Історичному Відділі до кінця Двох Хвилин Ненависті. Він сів у тому самому ряді, що і Вінстон, через два стільці від нього. Між ними сиділа маленька рудувата жінка, яка працювала в сусідній із Вінстоном кабінці. Чорнява дівчина влаштувалася прямо за його спиною.

І тут же з телеекрану вирвався огидний скрипучий голос, ніби пустили якусь жахливу машину, забувши її змастити. Від цих звуків хотілося скреготати зубами, а волосся вставало дибки. Ненависть почалася...

На екрані, як і завжди, спалахнуло обличчя Еммануеля Голдштейна – головного Ворога Народу. Дехто реагував дуже яскраво. Маленька рудувата жінка скрикнула з жахом і відразою. Голдштейн, ренегат і відступник, колись дуже давно (як давно – ніхто точно не пам'ятав) був одним із вождів Партії, майже таким же знаменитим, як сам Старший Брат, але потім став контрреволюціонером, і його засудили до смерті. Якимось загадковим чином він втік.

Програми Двох Хвилин Ненависті кожен день змінювалися, але в кожному головну роль грав Голдштейн. Він був найбільшим зрадником, першим, хто заплямував чистоту Партії. Усі наступні злочини проти Партії, всі зради, саботажі, ересі, ухили прямо випливали з вчення Голдштейна. Він був ще живий, десь переховувався і плів павутину своїх змов. Можливо, він знайшов притулок за кордоном у своїх закордонних господарів, а, може бути (такі чутки ходили час від часу), він переховувався в самій Океанії.

У грудях Вінстона щось стиснулося. Він ніколи не міг без болісних переживань бачити худе єврейське обличчя Голдштейна з пухнастим віночком сивого волосся й маленькою цапиною борідкою. У цьому розумному обличчі одночасно було щось, що викликало огиду, якийсь наліт старечого маразму. На кінчику його довгого тонкого носа громадилися окуляри. Обличчя нагадувало морду вівці, й голос у нього був теж овечий. Як завжди, Голдштейн почав атакувати доктрину Партії, і, як і зазвичай, нападки були такими перебільшеними, а факти так пересмикувались, що це було ясно і дитині. Але водночас вони були досить правдоподібними, і виникало тривожне відчуття, що хтось не дуже грамотний може повірити його словам. Голдштейн ляв Старшого Брата, виступав проти диктатури Партії, вимагав укладення негайного миру з Євразією, обстоював свободу слова, свободу друку, свободу зібрань, свободу думки й істерично кричав, що революцію зрадили. Вся ця швидка багатослівна скоромовка в чомусь пародіювала звичний стиль ораторів Партії. Мова його містила слова з Новомови, мабуть, їх було навіть більше, ніж у звичайній мові будь-якого члена Партії. А доки він говорив, на екрані, за його головою, крокували нескінченні колони євразійських солдатів: шеренга за шеренгою крокували сильні чоловіки із застиглими азійськими ликами, щоб ні в кого не зосталося сумніву, яку реальність намагається приховати Голдштейн за своєю правдоподібною

дурницею. Обличчя солдат напливали на поверхню екрана і зникали, але їх тут же міняли нові, точно такі самі. Одноманітний і розмірений солдатський крок створював фон для мекаючого голосу Голдштейна.

Не минуло й тридцяти секунд від початку Двох Хвилин Ненависті, як половина тих, хто сидів у холі, вже не стримували себе. Почулися скажені вигуки. На самовдоволене овече обличчя на екрані й страхітливу силу євразійської армії не можна було дивитися спокійно. Тільки за самої думки про Голдштейна людина відчувала мимовільний страх і гнів. Голдштейн був постійним об'єктом ненависті, на відміну від Євразії або Естазії, тому що коли Океанія воювала з однією з цих держав, вона зазвичай підтримувала мирні відносини з іншою. Але, як не дивно, хоча всі ненавиділи й зневажали Голдштейна, хоча щодня тисячу разів на день із трибун, з екранів моніторів, зі сторінок газет і книг його теорії спростовувалися, викривалися, висміювалися, виставлялися на загальний огляд як жалюгідна дурниця (проте його слова справді були дурницею), незважаючи на все це, його вплив ніколи не зменшувався. Завжди були простаки, які чекали, щоб їх обдурили. Дня не минало, щоб Поліція Думок не викрила шпигунів і саботажників, що діяли за його вказівкою. Він керував величезною підпільною армією – підпільною мережею змовників, які поставили собі за мету знищити Державу. Говорили, що ця організація називається Братством. Ходили чутки про страшну книгу, у якій були зібрані всі його еретичні теорії. Книга поширювалася нелегально. Вона ніяк не називалася. Якщо про неї говорили, то називали просто – книга. Але все це були тільки чутки. Ні про Братство, ні про книгу рядовий член Партії намагався не говорити.

До другої хвилини ненависть походила вже на загальний сказ. Люди схоплювалися й знову сідали, намагаючись перекричати мекаючий з екрана голос. Маленька рудувата жінка аж горіла й хапала ротом повітря, немов викинута на берег риба. Навіть важке обличчя О'Браена почервоніло. Він сидів дуже прямо і важко дихав потужними грудьми, ніби протистояв штормовій хвилі. Чорнява дівчина, що влаштувалася ззаду Вінстона, почала кричати: «Свиня! Свиня!», несподівано вона схопила важкий словник із Новомови й жбурнула його в екран. Словник потрапив у ніс Голдштейну і відскочив, а голос усе лунав і лунав. Вінстон зловив себе на тому, що і він кричить разом з усіма і люто б'є каблуком по перекладині стільця. Найстрашніше у Двох Хвилинах Ненависті було не в тому, що кожен повинен був прикидатися, зовсім навпаки – в тому, що неможливо було ухилитися від участі. Через тридцять секунд уже не треба було і прикидатися. Пароксизм страху і мстивості, бажання вбивати, мучити, бити по обличчю кувалдою, як електричний струм, проходили крізь всіх присутніх, перетворюючи кожного поза його волею у волаючого божевільного зі

страшною гримасою на обличчі. І все ж лють, яка охоплювала людину, була абстрактною, ненаправленою – як полум'я паяльної лампи, її можна було пересувати з одного предмета на інший. І були миті, коли ненависть Вінстона спрямовувалася зовсім не проти Голдштейна, а проти Старшого Брата, Партії, Поліції Думок. У такі миті його серце розкривалося назустріч самотньому осміяному еретичу на екрані монітора, єдиному зберігачу правди й здорового глузду у світі брехні. Але вже в наступну секунду він був заодно з його оточенням, і все, що говорилося про Голдштейна, здавалося йому чистою правдою. У такі миті його таємна огида до Старшого Брата змінювалася обожнюванням, і Старший Брат, здавалося, височів над усіма – непереможний, безстрашний захисник, що стоїть, як скеля, на шляху азійських орд. А Голдштейн, незважаючи на всю свою відірваність, безпорадність, сумнівність свого існування на землі, здавався злим спокусником, здатним однією силою свого голосу зруйнувати цивілізацію.

Часом напругою волі вдавалося навіть перемикати свою ненависть. Лютим зусиллям, яким відриваєш голову від подушки під час нічного кошмару, Вінстону вдалося перенести ненависть з особи на екрані монітора на темноволосу дівчину, що була позаду нього. Чіткі, прекрасні картини спалахнули перед очима. Ось він гумовим кийком забиває її на смерть. Ось оголену, прив'язує до стовпа і пронизує стрілами, як Святого Себастьяна. Ось він гвалтує її і в момент найвищої насолоди перерізає їй горло. Він краще став розуміти, за що ненавидить її. За те, що вона юна, гарненька і безстатева. За те, що він хоче спати з нею, але цього ніколи не станеться. За те, що навколо її солодкого гнучкого стану, немов створеного для обіймів, пов'язаний мерзенний червоний шарф – символ войовничої цнотливості.

Ненависть досягла свого піку. Голос Голдштейна справді перейшов у мекання, і на секунду його обличчя змінилося овочами. Потім воно розпливлося, і на екрані з'явилася фігура євразійського солдата. Величезний і страшний, він ішов на вас. Ось-ось він зістрибне з екрана в хол зі своїм гуркітливим автоматом. Дехто в першому ряді інстинктивно відскочив назад. Але тут же пролунав подих полегшення: фігура ворога розтанула, і на екрані з'явилося обличчя Старшого Брата – чорняве, вусате, повне сили і незбагненого спокою, воно заповнило майже весь екран. Ніхто не чув, що говорив Старший Брат. Напевно, це були прості підбадьорливі слова, на кшталт тих, що говорять у гуркоті бою, їх було важко розібрати, але вони вселяли впевненість вже тим, що були сказані. Потім зникло з екрана й обличчя Старшого Брата, а замість нього з'явилися три великих гасла Партії:

ВІЙНА – ЦЕ МИР

СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО

НЕВІГЛАСТВО – ЦЕ СИЛА

Обличчя Старшого Брата, здавалося, ще кілька секунд проступало за словами гасел, ніби воно врзалося в очі кожного і не могло зникнути відразу. Маленька рудувата жінка схопилася й переважила через спинку стільця, що стояв попереду неї. «Мій рятівник!», – шепотіла вона тремтячими губами й простягала руки до екрана, а потім закрила обличчя руками. Здається, вона молилася.

І тут всі почали повільно, самозабутньо, розмірено скандувати: «Б-Б!.. Б-Б!.. Б-Б!», дуже повільно, знову і знову, з тривалою паузою між першим і другим «Б». Похмурі приглушені звуки дивним чином нагадували голоси дикунів, здавалося, за ними можна розрізнити тупіт босих ніг і ритми тамтамів. Напевно, так тривало з пів хвилини. Цей рефрен часто лунав у хвилини великих потрясінь. Почасти це було гімном, який оспівував мудрість і велич Старшого Брата, але набагато більше він нагадував самогіпноз, навмисне вимкнення свідомості за допомогою такого ритмічного галасу. Все застигло всередині Вінстона. Під час Двох Хвилин Ненависті він не міг не впадати в загальне запаморочення, але цей напівлюдський стогін «Б-Б!» завжди приводив його в жах. Звичайно, і він скандував разом з усіма, не можна було інакше. Приховувати свої почуття, стежити за виразом обличчя, чинити так, як роблять інші, – все це давно стало інстинктивною реакцією людини. Але була секунда чи дві, коли вираз очей міг його видати. І саме в таку мить трапилася дуже важлива річ – якщо, звичайно, вона трапилася.

У цю секунду він зустрівся очима з О'Браеном. О'Браен встав. Він зняв свої окуляри й характерним рухом знову посадив їх на носі. І була доля миті, коли їхні погляди схрестилися. Доки вони дивилися один одному в очі, Вінстон зрозумів – так, він зрозумів – О'Браен думає про те саме, про що і він сам. Їхні думки передалися один одному. Помилки бути не могло. «Я з тобою, – здавалося, говорив погляд О'Браена. – Мені зрозумілі твої переживання. Я знаю все про твоє презирство, ненависть, відразу. Не хвилюйся, я на твоєму боці». А потім цей

проблиск зник, і обличчя О'Браена стало таким же непроникним, як у всіх інших.

Ось і все, і Вінстон вже не був упевнений, що це сталося. Подібні випадки зазвичай не мали продовження. Але вони зміцнювали в ньому віру в те, що крім нього є ще вороги Партії. Може, чутки про широкомасштабні підпільні дії були все-таки правдою? Може, Братство все-таки існує насправді? Незважаючи на незліченні арешти, визнання й страти, не вірилося, що Братство просто провокаційний міф. Іноді Вінстон вірив, що воно існує, іноді – ні. Ніяких доказів його існування не було. Тільки скороминущі погляди, які щось значили, а могли й нічого не означати, обривки випадково почутих розмов, напівстерті написи на стінах туалетів, скупий рух рук під час зустрічей двох абсолютно незнайомих людей, що нагадувало таємний пароль... Усе це були припущення, цілком можливо – фантазії. Вінстон повернувся у свою кабінку, так і не глянувши більше на О'Браена. Йому навіть не спало на думку продовжити їх миттєвий контакт. Це надто небезпечно, навіть якби він знав, як це зробити. Протягом секунди або двох вони обмінялися двозначними поглядами, ось і все. Але навіть і це було пам'ятною подією в тому замкнутому самотньому світі, у якому доводилося жити.

Вінстон прокинувся й випростався. Його мучила відрижка – джин нагадував про себе.

Очі його ковзнули по сторінці. Виявляється, допоки він роздумував, рука машинально писала. Але тепер це були не колишні нерозбірливі карлочки. Перо його хтиво линуло по гладкому папері й виводило великими друкованими літерами:

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!

Панічний жах охопив його, хоча писати таке нітрохи не небезпечніше, ніж почати вести щоденник. Йому кортіло вирвати списані сторінки й кинути все це.

Однак він не став цього робити, тому що розумів безглуздість такого вчинку. Не було ніякої різниці, написав він «ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА!» чи ні. Не було ніякої різниці, продовжить він щоденник чи ні. Поліція Думок все одно знайде його. Він зробив уже найсерйозніший злочин, з якого випливали всі інші. Навіть якби він ніколи не доторкнувся пером до паперу, злочин усе одно було скоєно. Вони називали це мислезлочинами, тобто злочинами думки, злочинами, які неможливо довго приховувати. Звичайно, можна хитрувати якийсь час, навіть кілька років, але рано чи пізно вони обов'язково схоплять тебе.

Схоплять вночі – заарештовували завжди вночі. Раптове пробудження, груба рука, що трусить тебе за плече, світло, що б'є в очі, кільце суворих облич навколо ліжка. У більшості випадків не було ні суду, ні повідомлення про арешт. Люди просто зникали, і неодмінно вночі. Ім'я вилучали з усіх списків, знищувалася будь-яка згадка про все, що ти будь-коли зробив, життя твое заперечувалося й забувалося. Ти знищувався, пропадав, було заведено говорити – ВИПАРОВАНО. На мить Вінстон впав в істерику. Він почав писати швидко і неакуратно:

вони розстріляють мене і мене не хвилює чи вони розстріляють мене вб'ють пострілом в потилицю мене не хвилює геть Старшого Брата вони завжди вбивають пострілом в потилицю й мене не хвилює геть Старшого Брата...

Він відкинувся від столу, засоромившись себе, і поклав ручку. У наступну мить він здригнувся: у двері стукали... Уже! Вінстон причаївся, як миша, слабо сподіваючись, що людина, яка стукала, піде, але стукіт повторився. Найгірше в таких випадках зволікати. Серце його калатало, як барабан. Але обличчя завдяки багаторічній звичці, напевно, залишалось незворушним. Він підвівся і важко рушив до дверей.

Розділ другий

Уже взявшись за дверну ручку, Вінстон побачив, що щоденник залишився на столі розкритим, весь списаний словами «ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА». Букви були такими великими, що їх можна розгледіти з іншого кінця кімнати. Незбагненна дурість. Ні, думав він, шкода бруднити гарний кремовий папір. Він навіть у паніці не захотів закрити щоденник, доки сторінки не просохли.

Він зітхнув і відчинив двері. Одразу по тілу пройшла тепла хвиля полегшення. На порозі стояла тьмяна пригнічена жінка з рідким волоссям і зморшкуватим обличчям.

– Комраде, – заскиглила вона, – тож правильно мені почулося, що ви прийшли. Ви не можете зайти подивитися наш злив у кухні? Він засмітився, а...

Це була пані Парсонс – дружина сусіда по сходовій клітці. (Партія не дуже схвалювала слово «пані», всіх належало називати комрадами, але з деякими жінками це чомусь не виходило.) Їй було років тридцять, але на вигляд їй можна було дати набагато більше. Враження було таке, що в зморшках її обличчя лежить пил. Вінстон пішов за нею по коридору.

Ці слюсарні ремонтні роботи були майже щоденним роздратуванням. Будинок Перемоги – стара споруда, десь року 1930-го або близько того, тож він уже прийшов до повного занепаду. Від стін і стелі постійно відвалювався тиньк, труби лопалися за кожного міцного морозу, дах протікав, варто було тільки випасти снігу, опалювальна система працювала на половинному тиску – якщо її не вимикали зовсім з міркувань економії. Для ремонту, якого ти не міг зробити сам, потрібно було отримати дозвіл високих комісій, а вони і з лагодженням розбитого вікна тягнули вже два роки.

– Звичайно, якби Том був удома... – невпевнено сказала пані Парсонс.

Квартира у Парсонсів була більшою, ніж у нього, і убозтво її було іншого роду. Всі речі – пошарпані й старі, ніби сюди навідалася велика і зла тварина. На підлозі розкидано різне спортивне приладдя – хокейні клюшки, боксерські рукавички, дірявий футбольний м'яч, брудні й вивернуті навиворіт труси, – а на столі упереміш із брудним посудом валялися м'яті зошити. На стінах червоніли

прапори Молодіжного союзу й розвідників і плакат вуличних розмірів – зі Старшим Братом. Як і у всьому будинку, тут стояв запах вареної капусти, але його перебивав міцний запах поту, залишений – це можна було вгадати з першого ж понюшку, хоча і незрозуміло, за якою ознакою, – людиною, якої тут не було. В іншій кімнаті хтось на гребінці намагався стежити за військовою музикою, яка лунала з екранів.

– Це діти, – пояснила пані Парсонс, кинувши кілька боязких поглядів на двері. – Вони сьогодні вдома. І звичайно...

Вона часто обривала фрази на половині. Кухонний злив був майже до країв повний брудної зеленуватої води, яка тхнула ще гірше від капусти. Вінстон опустився на коліна й оглянув кутник на трубі. Він терпіти не міг ручної праці й не любив нагинатися – від цього в нього починався кашель. Пані Парсонс безпорадно спостерігала.

– Звичайно, якби Том був удома, він би за дві секунди прочистив, – сказала вона. – Том обожнює таку роботу. У нього золоті руки – у Тома.

Парсонс працював разом із Вінстоном у Міністерстві Правди. Це був товстий, але діяльний чоловік, приголомшливо дурний – згусток недоумкуватого ентузіазму, один із тих відданих, мовчазних пролів, які підпирали собою Партію надійніше, ніж Поліція Думок. У віці тридцяти п'яти років він неохоче покинув ряди Молодіжного союзу. Перед тим же як вступити туди, він примудрився пробути в розвідниках на рік довше, ніж треба. У Міністерстві він обіймав дрібну посаду, яка не вимагала розумових здібностей, зате був одним із головних діячів спортивного комітету і різних інших комітетів, відповідальних за організацію туристських вилазок, стихійних демонстрацій, кампаній з економії та інших добровільних починань. Зі скромною гордістю він повідомляв про себе, попихуючи люлькою, що за чотири роки не пропустив у громадському центрі жодного вечора. Нищівний запах поту – як би ненавмисний супутник великотрудного життя – супроводжував його всюди й навіть лишався після нього, коли він ішов.

– У вас є гайковий ключ? – запитав Вінстон, пробуваючи гайку на з'єднанні.

– Гайковий ключ? – сказала пані Парсонс, слабшаючи на очах. – Правда, не знаю. Може, діти...

Почулося тупотіння, ще раз заревіла музика, і в кімнату ввірвалися діти. Пані Парсонс принесла ключ. Вінстон спустив воду і з огидою витягнув із труби жмут волосся. Потім як міг відмив пальці під холодною водою й перейшов до кімнати.

– Руки вгору! – гаркнули йому.

Гарний дев'ятирічний хлопчик із суворим обличчям виринув з-за столу, націливши на нього іграшковий автоматичний пістолет, а його сестра, років на два молодша, націлилася деревинкою. Обидва були у формі розвідників – сині труси, сіра сорочка і червона краватка. Вінстон підняв руки, але з неприємним почуттям: надто вже злобно тримався хлопчик, гра була не зовсім грою.

– Ти зрадник! – заволав хлопчик. – Ти злодій думок! Ти євразійський шпигун! Я тебе розстріляю, я тебе знищу, я тебе відправлю на соляні шахти!

Вони почали стрибати навколо нього, вигукуючи: «Зрадник!», «Злодій думок!» – і дівчинка наслідувала кожний рух хлопчика. Це трохи лякало, як метушня тигренят, які швидко виростуть у людожерів. В очах у хлопчика була розважлива жорстокість, явне бажання вдарити або штовхнути Вінстона, і він знав, що незабаром це буде йому до снаги, треба тільки трохи підрости. Спасибі, хоч пістолет не справжній, подумав Вінстон.

Пані Парсонс злякано зиркала очима то на Вінстона, то на дітей. У цій кімнаті було світліше, і Вінстон із цікавістю зазначив, що у неї справді пил у зморшках.

– Такі галасливі, – сказала вона. – Засмутилися, що не можна подивитися на шибеників, – ось чому. Мені з ними піти ніколи, а Том ще не скоро повернеться з роботи.

– Чому нам не можна подивитися, як вішають? – заревів хлопчик.

– Хочу подивитися, як вішають! Хочу подивитися, як вішають! – підхопила дівчинка, стрибаючи навколо.

Вінстон згадав, що сьогодні ввечері в Парку будуть вішати євразійських полонених – військових злочинців. Це популярне видовище влаштовували приблизно раз на місяць. Діти завжди скандалили, вимагали, щоб їх повели

дивитися. Він уже вийшов за двері квартири пані Парсонс, але не встиг пройти коридором і шести кроків, як потилицю його обпik нестерпний біль. Ніби ткнули в шию червоним розпеченим дротом. Він повернувся на місці й побачив, як пані Парсонс тягне хлопчика у двері, а той засовує в кишеню рогачку.

– Голдштейн! – закричав хлопчик, перед тим як зачинилися двері. Однак найбільше Вінстона вразив вираз безпорадного страху на сірому обличчі матері.

Повернувшись до квартири, Вінстон швидше пройшов повз телеекрани й знову сів за стіл, усе ще потираючи потилицю. Музика в телеекранах замовкла. Уривчастий військовий голос із грубим задоволенням почав описувати озброєння нової Плавучої Фортеці, поставленої на якір між Ісландією й Фарерськими островами.

Нещасна жінка, подумав він, життя з такими дітьми – це життя в постійному страху. Через рік-другий вони стануть стежити за нею вдень і вночі, щоб зловити на ідейній невитриманості. Тепер майже всі діти жахливі. І найгірше, що за допомогою таких організацій, як розвідники, їх методично перетворюють на неприборканих маленьких дикунів, причому в них зовсім не виникає бажання бунтувати проти партійної дисципліни. Навпаки, вони обожнюють Партію і все, що з нею пов'язане. Пісні, ходи, прапори, походи, муштра з навчальними гвинтівками, вигукування гасел, поклоніння Старшому Братові – все це для них захоплива гра. Їх нацьковують на чужинців, на ворогів системи, іноземців, зрадників, шкідників, злодіїв думок. Стало звичайною справою, що тридцятирічні люди бояться своїх дітей. І не дарма: не минуло тижня, щоб у «Таймс» не промайнула замітка про те, як юний домашній шпигун – «маленький герой», за прийнятим висловом, – підслухав негативну фразу і доніс на батьків у Поліцію Думок.

Пекучий біль від кулі з рогачки ущух. Вінстон нерішуче взяв ручку, не знаючи, що ще написати в щоденнику. Раптом він знову почав думати про О'Браена.

Кілька років тому ... – скільки ж? Років сім, напевно, – йому приснилося, що він іде в непроглядній пiтми через кімнату. І хтось сидить збоку та каже йому: «Ми зустрінемося там, де немає темряви». Сказано це було тихо, як би між іншим, – не наказ, просто фраза. Цікаво, що тоді, уві сні, великого враження ці слова на нього не справили. Тільки згодом поступово набули значущості. Він не міг пригадати, чи було це до чи після його першої зустрічі з О'Браеном, і коли саме впізнав у тому голосі голос О'Браена – теж не міг пригадати. Так чи інакше, голос

був ідентифікований. Говорив із ним у темряві О'Браен.

Вінстон досі не усвідомив – навіть після того, як вони перезирнулися, не зміг усвідомити, – друг О'Браен чи ворог. Та й не так уже й це, здавалося, важливо. Між ними простяглася ниточка розуміння, а це важливіше дружніх почуттів або співучасті. «Ми зустрінемося там, де немає темряви», – сказав О'Браен. Що це означає, Вінстон не розумів, але відчував, що якимось чином це збудеться.

Голос у телеекранах перервався. Задушливу кімнату наповнив дзвінкий, красивий звук фанфар. Скрипучий голос вів далі:

Увага! Увага! Щойно надійшла телеграма-блискавка з Малабарського фронту. Наші війська в Південній Індії здобули вирішальну перемогу. Мені доручено заявити, що в результаті цієї битви кінець війни може стати справою недалекого майбутнього. Слухайте телеграму.

Ну все, чекай неприємностей, подумав Вінстон. І точно: слідом за кривавим описом розгрому євразійської армії із запаморочливими цифрами вбитих і узятих у полон було оголошення про те, що з наступного тижня шоколадний пайок буде зменшено з тридцяти до двадцяти грамів.

Вінстон знову відригнув. Джин уже вивітрився, лишивши по собі відчуття занепаду. Телеекран – чи то святкуючи перемогу, чи то, щоб відвернути від думок про відібрання шоколаду, – гримнув: «Тобі, Океанія». Цієї миті вважалося, що ви повинні стати ніби за командою «Струнко!». Позаяк тут він був невидимий.

«Тобі, Океанія» змінювалася легкою музикою. Тримаючись до телеекранів спиною, Вінстон підійшов до вікна. День був усе такий же холодний і ясний. Десь вдалині з глухим розкотистим гуркотом розірвалася ракета. Тепер їх падало на Лондон по двадцять-тридцять штук на тиждень.

Внизу на вулиці вітер тріпав рваний плакат, на ньому миготіло слово АНГСОЦ. Ангсоц. Священні підвалини Ангсоцу. Новомова, двомислення, хиткість минулого. У нього виникло таке відчуття, ніби він блукає в лісі на океанському дні, заблукав у світі чудовиськ і сам він – чудовисько. Він був один. Минуле померло, майбутнє

не можна уявити. Чи є якась упевненість, що хоч одна людина з живих на його боці? І як дізнатися, що панування Партії не буде вічним? І відповіддю встали перед його очима три гасла на білому фасаді Міністерства Правди:

ВІЙНА – ЦЕ МИР

СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО

НЕВІГЛАСТВО – ЦЕ СИЛА

Він витяг із кишені монету у 25 центів. І тут дрібними чіткими літерами ті самі гасла, а на зворотному боці – голова Старшого Брата. Навіть із монети переслідував тебе його погляд. На монетах, на марках, на книжкових обкладинках, на прапорах, плакатах, на сигаретних пачках – всюди. Усюди тебе переслідують ці очі й обволікає голос. Уві сні й наяву, на роботі й за іжею, на вулиці й удома, у ванній, у ліжку – немає порятунку. Немає нічого твого, крім кількох кубічних сантиметрів у черепі.

Сонце сідало, погасивши тисячі вікон на фасаді Міністерства, і тепер вони дивилися похмуро, як кріпосні бійниці. Його серце тремтіло перед величезною пірамідальною примарою. Занадто міцна вона, її не можна взяти штурмом. Її не зруйнує і тисяча ракет. Він знову замислився: для кого пише щоденник. Для майбутнього, для минулого... для століття, можливо, просто уявного. І чекає його не смерть, а знищення. Щоденник перетворять на попіл, а його – на пил. Написане ним прочитає тільки Поліція Думок – щоб стерти це з буття та пам'яті. Як звернешся до майбутнього, якщо сліду твого і навіть безіменного слова на землі не збережеться?

Телеекран пробив чотирнадцяту. Через десять хвилин йому йти. О 14:30 він повинен бути на службі.

Як не дивно, бій годинника ніби повернув йому мужність. Одинокий привид, він сповіщає правду, якою ніхто ніколи не почує. Але доки він говорить її, щось у світі ще жевріє. Не тому, що змушуєш себе почути, а тому, що лишаєшся

нормальним, зберігаєш у собі спадщину людяності. Він повернувся за стіл, вмочив перо і написав.

Майбутньому або минулому – часу, коли думка вільна, люди відрізняються один від одного і живуть не поодиноці, часу, де правда є правдою й минуле чи не перетворюється на небилицю. Від епохи однакових, епохи одиноких, від епохи Старшого Брата, від епохи двомислення – привіт!

Я вже мертвий, подумав він. Йому здавалося, що тільки тепер, повернувши собі здатність висловлювати думки, зробив він безповоротний крок. Наслідки будь-якого вчинку містяться в самому вчинку. Він написав:

Мислезлочин не тягне за собою смерть: мислезлочин є смерть.

Тепер, коли він зрозумів, що мертвий, важливо прожити якомога довше. Два пальці на правій руці були в чорнилі. Ось така дрібниця тебе і видасть. Який-небудь гостроносий шпигун у міністерстві (швидше жінка – хоча б та маленька з рудуватим волоссям, або чорнява з відділу літератури) замислиться, чому це він писав в обідню перерву, і чому писав старовинною ручкою, і що писав, а потім повідомить куди слід. Він пішов у ванну і ретельно вимив пальці зернистим коричневим милом, яке скребло, як наждак, і добре годилося для цього.

Щоденник він поклав у ящик стола. Ховай чи не ховай – його все одно знайдуть; але можна хоча б перевірити, дізналися про нього чи ні. Волосина, що лежала поперек щоденника, була занадто помітна. Пальцями Вінстон підібрав крупинку білястого пилу й поклав на кут палітурки: якщо книгу зрушать, крупинка звалиться.

Розділ третій

Вінстону снилася мати.

Йому повинно було бути, як він думав, десять або одинадцять років, коли його мати зникла. Це була висока жінка з розкішним світлим волоссям, велична, мовчазна, повільна в рухах. Батько запам'ятався йому гірше: темноволосий, худий, завжди в охайному темному костюмі (чомусь запам'яталися дуже тонкі підошви його черевиків). Він ходив в окулярах. Судячи з усього, обох забрала одна з перших великих чисток у 50-ті роки.

І ось мати сиділа десь там, у глибині, з його сестричкою на руках. Сестру він зовсім не пам'ятав – тільки маленьким кволим немовлям, завжди тихим, із великими уважними очима. Обидві вони дивилися на нього знизу. Вони обое були у якомусь підземному місці – чи то на дні колодязя, то чи в дуже глибокій могилі – і опускалися все глибше. Вони сиділи в каюті корабля, що потопав, і дивилися на Вінстона крізь темну воду. У салоні ще було повітря, і вони ще бачили його, а він – їх, але вони все занурювалися, занурювалися в зелену воду – ще секунда, і вона поховає їх назавжди. Він на повітрі й на світлі, а їх заковтує безодня, і вони там, внизу, бо він нагорі. Він розумів це, і вони це розуміли, і він бачив по їхніх обличчях, що вони розуміють. Докору не було ні на обличчях, ні в душі їх, а тільки розуміння, що вони повинні заплатити своєю смертю за його життя, бо така природа речей.

Вінстон не міг згадати, як це було, але уві сні знав, що якимось чином його матір і сестра пожертвували своїми життями заради нього. Це був один із тих снів, у якому посеред характерних декорацій сну триває свідоме розумове життя: тобі відкриваються ідеї та факти, які все ще здавалися новими та годящими навіть після пробудження. Вінстона раптом осяяло, що смерть матері майже тридцять років тому була трагічною й сумною в тому сенсі, який вже і незрозумілий нині. Трагедія, що відкрилася йому, – надбання старих часів, часів, коли ще існувало особисте, існувала любов і дружба, і люди в родині стояли один за одного, не потребуючи для цього аргументів. Спогад про матір рвав йому серце тому, що вона померла, люблячи його, а він був занадто молодий і егоїстичний, щоб любити у відповідь, і тому, що вона якимось чином – він не пам'ятав, яким – принесла себе в жертву ідеї вірності, яка була особистою й незламною. Сьогодні, думав він, таке не може трапитися. Сьогодні є страх, ненависть і біль, але немає гідності почуттів, немає ні глибокого, ні складного горя. Все це він немов прочитав у великих очах матері, які дивилися на нього із зеленої води, з глибини в сотні метрів, і все ще занурювалися вглиб.

Несподівано він опинився на короткій, пружній травичці, і був літній вечір, і косі промені сонця золотили землю. Місцевість ця так часто з'являлася в снах, що він не міг виразно вирішити, чи бачив її колись наяву чи ні. Про себе Вінстон називав її Золотою країною. Це був старий, вищипаний кроликами луг, по ньому бігла стежка, там і сям виднілися кротові купини. На далекому краю вітер трохи ворухив гілки в'язів, що встали нерівною огорожею, і щільна маса листя хвилювалася, як волосся жінки. А десь поруч, невидимий, ліниво тік струмок, і під вербами в заплавах ходила плотва.

Через луг до нього йшла та дівчина з темним волоссям. Одним рухом вона зірвала із себе одяг і презирливо відкинула геть. Тіло було біле і гладке, але не викликало в ньому бажання; на тіло він навряд чи навіть глянув. Його захопив жест, яким вона відкинула одяг. Витонченістю і недбалістю цей рух ніби знищував цілу культуру, цілу систему: і Старший Брат, і Партія, і Поліція Думок були зметені в небуття одним прекрасним помахом руки. Цей жест теж належав старому часу. Вінстон прокинувся зі словом «Шекспір» на вустах.

Телеекран випускав оглушливий свист, що тривав на одній ноті тридцять секунд. 7:15, сигнал підйому для службовців. Вінстон видерся з ліжка – він спав голяка, тому що члену Зовнішньої Партії видавали на рік всього три тисячі одежних талонів, а піжама коштувала шістсот, – і схопив зі стільця поношену фуфайку і труси. Через три хвилини – фіззарядка. А Вінстон зігнувся навпіл від кашлю – кашель майже завжди нападав після сну. Він трусив легкі так, що відновити дихання Вінстону вдавалося тільки лежачи на спині, після кількох глибоких вдихів. Його вени безжально набрякли під час нападу кашлю, а варикозна виразка почала нестерпно свербіти.

– Група від тридцяти до сорока! – загавкав пронизливий жіночий голос. – Група від тридцяти до сорока! Станьте у вихідне положення. Від тридцяти до сорока!

Вінстон вишикувався перед телеекранами наче по команді «Струнко!»: там уже з'явилася жилава порівняно молода жінка в короткій спідниці й гімнастичних туфлях.

– Згинання рук і потягування! – викрикнула вона. – Робимо за рахунком. І РАЗ, і два, і три, і чотири! І РАЗ, і два, і три, і чотири! Веселіше, комради, більше життя! І РАЗ, і два, і три, і чотири! І РАЗ, і два, і три, і чотири!

Біль від кашлю не встиг витіснити враження сну, а ритм зарядки їх начебто оживив. Машинально простягаючи й згинаючи руки з виразом похмурого задоволення, як личило на гімнастиці, Вінстон пробивався до невиразних спогадів про раннє дитинство. Це було вкрай важко. Все, що відбувалося в 50-ті роки, вивітрилося з голови. Коли не можеш звернутися до сторонніх свідчень, втрачають чіткість навіть обриси власного життя. Ти пам'ятав визначні події, які найшвидше взагалі не відбувалися ніколи, ти пам'ятав деталі різних інцидентів, але без відтворення їх загальної атмосфери, також були довгі, порожні, мов аркуш чистого паперу, періоди, де ти не міг визначити або пригадати взагалі нічого. Тоді все було іншим. Іншими були навіть назви країн і контури їх на карті. Злітна смуга I, наприклад, називалася тоді інакше: вона називалася Англією або Британією, а ось Лондон – Вінстон пам'ятав це більш-менш твердо – завжди називався Лондоном.

Вінстон не міг чітко пригадати такий час, коли б країна не воювала; але, мабуть, на його дитинство припав досить тривалий мирний період, тому що одним із найбільш ранніх спогадів був повітряний наліт, що всіх заскочив зненацька. Може, саме тоді й скинули атомну бомбу на Колчестер. Самого нальоту він не пам'ятав, а пам'ятав тільки, як батько міцно тримав його за руку і вони швидко спускалися, спускалися, спускалися кудись під землю, коло за колом, гвинтовими сходами, що гуділи під ногами, і він втомився від цього, запхикав, і вони зупинилися відпочити. Мати йшла, як завжди, мрійливо і повільно, далеко відставши від них. Вона несла маленьку сестричку – а може, просто ковдру: Вінстон не був упевнений, що на той час сестра вже з'явилася на світ. Нарешті, вони прийшли на людне, гучне місце – він зрозумів, що це станція метро.

На кам'яній підлозі сиділи люди, інші тіснилися на залізних банкетках. Вінстон із батьком і матір'ю знайшли собі місце на підлозі, а біля них на банкетках сиділи поряд двоє старих людей. Старий у пристойному темному костюмі й зрушеній на потилицю чорній кепці, абсолютно сивий; обличчя в нього було червоне, в блакитних очах стояли сльози. Від нього тхнуло джином. Несло наче від усього тіла, ніби він пітнів джином, і можна було уявити, що сльози його – теж чистий джин. П'янений був старий, але весь його вигляд висловлював непідробне і нестерпне горе. Вінстон дитячим своїм розумом здогадався, що з ним сталася жахлива біда – і її не можна пробачити й не можна виправити. Він навіть зрозумів, яка. У старого вбили кохану людину – може, маленьку онуку. Кожні дві хвилини старий повторював:

– Не треба було їм вірити. Адже говорив я, мати, говорив чи ні? Ось що значить їм вірити. Я завжди говорив. Не можна було вірити цим падлюкам.

Але що це за падлюки, яким не можна було вірити, Вінстон уже не пам'ятав.

Відтоді війна тривала безперервно, хоча, щиро кажучи, не одна і та сама війна. Кілька місяців, знову ж в його дитячі роки, йшли безладні вуличні бої в самому Лондоні, і дещо пригадувалося дуже жваво. Але простежити історію тих років, визначити, хто з ким і коли бився, було абсолютно неможливо: не збереглося жодного письмового запису, жодного усного переказу, навіть жодного найдрібнішого натяку, що розташування протиборчих сил було хоч трохи інакшим, ніж тепер. Нині, наприклад, у 1984 рік (якщо рік – точно 1984-й) Океанія воювала з Євразією й була в союзі з Остазією. Ні публічно, ні сам на сам ніхто не згадував про те, що в минулому відносини трьох держав могли бути іншими. Вінстон прекрасно знав, що насправді Океанія воює з Євразією і дружить з Естазією всього чотири роки. Але знав крадькома – і тільки тому, що його пам'яттю не повністю керували. Офіційно союзник і ворог ніколи не змінювалися. Океанія воює з Євразією, отже, Океанія завжди воювала з Євразією. Нинішній ворог завжди втілював у собі абсолютне зло, а отже, ні в минулому, ні в майбутньому угода з ним немислима.

Найжахливіше, в сотий, тисячний раз, думав він, переламуючись в поясі (тепер вони обертали корпусом, тримаючи руки на стегнах – це вважалося корисним для спини), – найжахливіше, що все це може виявитися правдою. Якщо Партія може запустити руку в минуле й сказати про ту чи іншу подію, що її **НИКОЛИ НЕ БУЛО**, – це страшніше, ніж катування або смерть.

Партія каже, що Океанія ніколи не уклала союз з Євразією. Він, Вінстон Сміт, знає, що Океанія була в союзі з Євразією всього чотири роки тому. Але де це знання було зафіксовано? Тільки в його розумі, а його так чи інакше незабаром буде знищено. І якщо всі погодяться з брехнею, яку нав'язує Партія, якщо у всіх документах одна і та сама пісня, тоді ця брехня поселяється в історії й стає правдою. «Хто керує минулим, – каже партійне гасло, – той керує майбутнім; хто керує сьогоднішнім, той керує минулим». І, проте, минуле, за своєю природою змінюване, змінам ніколи не піддавалося. Те, що істинно нині, істинно від віку й на віки вічні. Все дуже просто. Потрібен всього-на-всього безперервний ланцюг перемог над власною пам'яттю. Це називається «контроль реальності»; Новомовою – «двомисленням».

– Вільно! – гаркнула інструкторка трохи добродушніше.

Вінстон опустил руки і зробив повільний, глибокий вдих. Розум його забрів у лабіринти двомислення. Знаючи, не знати; вірити у свою правдивість, викладаючи продуману брехню; дотримуватися взаємозаперечних думок, розуміючи, що одна заперечує іншій, і бути переконаним в обох; логікою вбивати логіку; відкидати мораль, проголошуючи її; думати, що демократія неможлива і що Партія – охоронець демократії; забути те, що потрібно забути, і знову викликати в пам'яті, коли це знадобиться, і знову негайно забути, і, головне, застосовувати цей процес до самого процесу – ось у чому хитрість: свідомо викликати несвідомий стан, а згодом ще раз перетворювати несвідоме на акт гіпнозу. І навіть слова «двомислення» не зрозумієш, не вдавшись до двозначності – двомислення.

Інструкторка веліла їм знову встати струнко.

– А тепер подивимося, хто у нас зможе дістати до підлоги! – з ентузіазмом сказала вона. – Прямо зі стегон, комради. РАЗ-два! РАЗ-два!

Вінстон ненавидів цю вправу: ноги від сідниць до п'ят пронизував біль, і від нього часто починався напад ядушного кашлю. Приемний смуток із його роздумів зник. Минуле, подумав він, не просто було змінено, його знищено. Бо як ти можеш установити навіть найочевидніший факт, якщо не існувало жодного запису про це, крім як у твоїй пам'яті? Він спробував пригадати, коли почув уперше про Старшого Брата. Здається, в 60-х... Але хіба тепер згадаєш? В історії Партії Старший Брат, звичайно, фігурував як вождь революції з найперших її днів. Подвиги його поступово відсувалися все далі в глиб часів і простяглися вже в легендарний світ 40-х і 30-х, коли капіталісти в дивовижних капелюхах-циліндрах ще роз'їжджали вулицями Лондона у великих лакованих автомобілях і кінних екіпажах зі скляними боками. Невідомо, скільки правди в цих переказах і скільки вигадки. Вінстон не міг згадати навіть, коли з'явилася сама Партія. Здається, слова «АНГСОЦ» він теж не чув до 1960 року, хоча можливо, що в старій мові – «англійська соціалізм» – воно було у вжитку і раніше. Все розчиняється в тумані. Втім, іноді можна зловити і явну брехню. Неправда, наприклад, що Партія винайшла літак, як стверджують книги з партійної історії. Літаки він пам'ятав із раннього дитинства. Але довести нічого не можна. Ніяких свідчень не буває. Тільки один раз у житті тримав він в руках незаперечний документальний доказ підробки історичного факту. Та й то...

– Сміт! – пролунав сварливий голос. – Шістдесят – сімдесят дев’ять, Сміт В.! Так, ВИ! Глибше нахил! Адже ви можете. Ви не намагаєтесь. Нижче! ТАК уже краще, комраде. А тепер, вся група, вільно – і стежте за мною.

Несподіваний гарячий піт пробив усе тіло Вінстона. Обличчя його лишалося зовсім незворушним. Не виказати тривоги! Тільки не виказати обурення! Тільки кліпни оком – і ти себе видав. Він спостерігав, як інструкторка підняла руки над головою і – не сказати, що граційно, але із вартою заздрості чіткістю і вправністю, нахилившись, зачепилася пальцями за кінчики туфель.

– Ось ТАК, комради! Покажіть мені, що ви можете ТАК САМО. Подивіться ще раз. Мені тридцять дев’ять років, і в мене четверо дітей. Прошу дивитися, – вона знову нахилилася. – Бачите, МОЇ коліна прямі. Ви всі зможете так зробити, якщо захочете, – додала вона, випроставшись. – Усі, кому немає сорока п’яти, здатні дотягнутися до підлоги. Нам не випало честі битися на передовій, але принаймні ми можемо зберігати хорошу фізичну форму. Згадайте наших хлопців на Малабарському фронті! І моряків на Плавучих Фортецях! Подумайте, як ВОНИ живуть. А тепер спробуймо ще раз. Ось, уже краще, комраде, НАБАГАТО краще, – похвалила вона Вінстона, коли він із розмаху, зігнувшись на прямих ногах, дістав до підлоги – перший раз за кілька років.

Розділ четвертий

З глибоким підсвідомим зітханням, якого він зазвичай не вмів стримати, незважаючи на близькість телеекрана, Вінстон почав свій робочий день: притягнув до себе Словопис, здув пил із мікрофона і надів окуляри. Потім розгорнув і з’єднав скріпкою чотири паперових рулончики, що вискочили з пневматичної труби праворуч від столу.

У стінах його кабіни було три отвори. Праворуч від Словопису – маленька пневматична труба для друкованих завдань; ліворуч – трохи більша, для газет; і в бічній стіні, тільки руку простягнути – широка щілина з дротовим забралом. Ця – для непотрібних паперів. Таких щілин в Міністерстві були тисячі, десятки тисяч – не лише в кожній кімнаті, а й у коридорах на кожному кроці. Чомусь їх прозвали гніздами пам’яті. Якщо людина хотіла позбутися непотрібного документа або просто помічала на підлозі клаптик паперу, вона механічно відкривала забрало

найближчого гнізда і кидала туди папір; його підхоплював потік теплого повітря й ніс до величезних топок, захованих в утробі будівлі.

Вінстон переглянув чотири розгорнутих листки. На кожному – повідомлення в один-два рядки, на телеграфному жаргоні, який не був, по суті, Новомовою, але складався зі слів Новомови й служив у Міністерстві тільки для внутрішнього вживання. Вони були такі:

таймс 17.3.84 б. б. промова неправильне повідомлення африка уточнити

таймс 19.12.83 план 4 кварталу 83 опечатки переглянути поточний номер

таймс 14.2.84 заяв мінімаса помилка шоколад уточнити

таймс 3.12.83 б. б. повідомлення порядку денного переписати крізь наверх до підшивки

З тихим задоволенням Вінстон відклав убік четверте повідомлення. Робота тонка і відповідальна, краще лишити її наостанок. Решта три – шаблонні повідомлення, хоча для другого, напевно, треба буде ґрунтовно попорпатися в цифрах.

Вінстон зателефонував за «чорним номером» – замовив старі випуски «Таймс»; через кілька хвилин їх уже виштовхнула пневматична труба. На листках були вказані газетні статті та повідомлення, які з тієї чи іншої причини потрібно змінити або, висловлюючись офіційною мовою, уточнити. Наприклад, із повідомлення «Таймс» від 17 березня випливало, що напередодні у своїй промові Старший Брат передбачив затишшя на Південному Індійському фронті й швидке настання військ Євразії в Північній Африці. Насправді ж євразійці почали наступ у Південній Індії, а в Північній Африці ніяких дій не вживали. Треба було переписати цей абзац промови Старшого Брата так, щоб він передбачив справжній хід подій. Або, знову ж, 19 грудня «Таймс» опублікувала офіційний прогноз випуску різних споживчих товарів на четвертий квартал 1983 року, тобто шостий квартал дев'ятої трирічки. У сьогоднішньому випуску надруковано дані про фактичне виробництво, і виявилось, що прогноз був абсолютно не правильний. Вінстону належало уточнити початкові цифри, щоб вони збіглися із сьогоднішніми. На третьому листку йшлося про дуже просту помилку, яку можна виправити в одну хвилину. Не далі як у лютому Міністерство Достатку обіцяло (категорично стверджувало, за офіційним висловом), що в 1984 році норму

видачі шоколаду не зменшать. Насправді, як було відомо і самому Вінстону, в кінці нинішнього тижня норму збиралися зменшити з 30 до 20 грамів. Йому треба було просто замінити стару обіцянку попередженням, що у квітні норму, можливо, доведеться скоротити.

Виконавши перших три завдання, Вінстон скріпив виправлені варіанти, вийняті зі Словопису, з відповідними випусками газети й протиснув у пневматичну трубу. Потім майже несвідомим рухом зім'яв отримані листки й власні нотатки, зроблені під час роботи, і сунув у гніздо пам'яті, щоб їх було кинуте у вогонь.

Що відбувалося в невидимому лабіринті, до якого вели пневматичні труби, він точно не знав, мав тільки загальне уявлення. Коли всі поправки до цього номера газети будуть зібрані й звірені, номер надрукують заново, старий примірник знищать і замість нього підш'ють виправлений. У цей процес безперервної зміни залучено не лише газети, а й книжки, журнали, брошури, плакати, листівки, фільми, фонограми, карикатури, фотографії – всі види літератури та документів, які могли б мати політичне чи ідеологічне значення. Щодня й мало не щохвилини минуле підганялося під сьогоднішнє. Тому документами можна було підтвердити правильність будь-якого передбачення Партії; жодної новини, ні єдиної думки, що суперечить потребам дня, не існувало в записах. Історію, як старий пергамент, вискрібали начисто і писали заново – стільки разів, скільки потрібно. І не було жодного способу довести потім підробку.

У найбільшій секції документального відділу – вона була набагато більша за ту, де трудився Вінстон, – працювали люди, чиею єдиною задачею було вишукувати й збирати всі примірники газет, книжок й інших видань, що підлягають знищенню та заміні. Номер «Таймс», який через політичні переналадки й помилкові пророцтва Старшого Брата передруковувався, можливо, десяток разів, усе одно датований у підшивці минулим числом, і немає в природі жодного примірника, де б спростовувалася ця правда. Книги теж листувалися знову і знову й виходили без згадки про те, що вони переінакшені. Навіть у замовленнях, одержуваних Вінстоном і знищуваних відразу після виконання, не було і натяку на те, що потрібна підробка: йшлося тільки про помилки, спотворені цитати, застереження, помічені, які треба усунути в інтересах точності.

Загалом, думав він, переінакшення арифметики Міністерства Достатку це навіть не фальсифікація. Просто заміна однієї дурниці іншою. Більшість матеріалів, з якими він мав справу, не мали ані найменшого зв'язку з будь-чим у справжньому

світі, навіть натяку на такий зв'язок не мали – це була відверта брехня. Статистика в первісному вигляді – така сама фантазія, як і у виправленому варіанті. Найчастіше потрібно, щоб ти висмоктував її з пальця. Наприклад, Міністерство Достатку передбачало випустити в 4-му кварталі 145 мільйонів пар взуття. Повідомляють, що реально зроблено 62 мільйони. Вінстон ж, переписуючи прогноз, зменшив планову цифру до 57 мільйонів, щоб план, як завжди, виявився перевиконаним. У всякому разі, 62 мільйони нітрохи не ближче до істини, ніж 57 мільйонів або 145. Досить імовірно, що взуття взагалі не зробили. Ще швидше, що ніхто не знає, скільки його зробили, і, головне, не бажає знати. Відомо тільки одне: кожен квартал на папері виробляють астрономічну кількість взуття, тоді як половина населення Океанії ходить босоніж. Те саме – з будь-яким документованим фактом, великим і дрібним. Усе розпливається в примарному світі. І навіть не визначиш, яке сьогодні число.

Вінстон глянув на скляну кабінку по той бік коридору. Маленький, акуратний, із синім підборіддям чоловік на прізвище Тіллотсон старанно працював там, тримаючи на колінах складену газету й припавши до мікрофона Словопису. Вигляд у нього був такий, ніби він хоче, щоб все сказане лишилося між ними двома – між ним і Словописом. Він підвів голову, і його окуляри вороже блиснули Вінстону.

Вінстон заледве знав Тіллотсона і не мав жодного уявлення, над чим саме він працює. Працівники відділу документації неохоче говорили про свою роботу. У довгому, без вікон коридорі з двома рядами скляних кабін, із нескінченим шелестом паперу й гудінням голосів, що бубоніли в Словописи, було не менше десятка людей, яких Вінстон не знав навіть на ім'я, хоча вони цілий рік миготіли перед ним на поверсі й махали руками на Двох Хвилинах Ненависті. Він знав, що низенька жінка з рудуватим волоссям, яка сидить у сусідній кабінці, весь день вишукує в пресі й прибирає прізвища незручних, а отже, таких, що ніколи не існували людей. У певному сенсі заняття саме для неї: років зо два тому її чоловіка теж знищили. Був незручним. А за кілька кабін від Вінстона сиділо лагідне, нескладне, розсіяне створіння з дуже волохатими вухами; ця людина на прізвище Амплєфорт дивувала всіх несподіваним талантом до сприткування римами та віршованими метрами, виготовляв препаратів варіанти – канонічні тексти, як їх називали, – віршів, які стали ідеологічно невитриманими, але з тієї чи іншої причини зберігалися в антології. І весь цей коридор із півсотнею працівників був тільки підсекціями – так би мовити, кліткою – в складному організмі відділу документації. Далі, вище, нижче сонми службовців працювали над неймовірною безліччю завдань. Тут були величезні друкарні зі своїми редакторами, поліграфістами й прекрасно обладнаними студіями для

фальсифікації фотознімків. Там була секція телепрограм з інженерами, виробниками та акторами, яких було спеціально відібрано за їх уміння імітувати голоси. Були полки референтів, чия робота зводилася тільки до того, щоб скласти списки книг і періодичних видань, які потребують ревізії. Були великі сховища для підправлених документів і приховані топки для знищення вихідних паперів. І десь, незрозуміло де, анонімно, існував керівний мозок, центр політичної лінії, відповідно до якої одну частину минулого треба було зберегти, іншу – фальсифікувати, а третю – знищити вщент.

Весь відділ документації був тільки осередком Міністерства Правди, головним завданням якого була не переробка минулого, а постачання жителів Океанії газетами, фільмами, підручниками, телепередачами, п'єсами, романами – всіма мислимими різновидами інформації, розваг і настанов, від пам'ятника до гасла, від ліричного вірша до біологічного трактату, від шкільних прописів до словника Новомови. Міністерство забезпечувало не лише різноманітні потреби Партії, а й виробляло аналогічну продукцію – сортом нижче – на потребу пролам. Існувала ціла система відділів, що займалися пролівською літературою, музикою, драматургією й розвагами взагалі. Тут випускали низькопробні газети, що не містили нічого, крім спорту, кримінальної хроніки й астрології, міцненькі п'ятицентові оповіданнячка, непристойні фільми, псевдоемоційні пісеньки, що склалися чисто механічним способом – на особливому калейдоскопі, так званому версифікаторі. Був навіть особливий підвідділ – Новомовою іменований порносеком – він випускав порнографію найгіршої якості – її розсилали в запечатаних пакетах і членам Партії, за винятком безпосередніх виробників, дивитися її заборонялося.

Доки Вінстон працював, пневматична труба виштовхнула ще три замовлення, але вони виявилися простими, і він розправився з ними до того, як довелося піти на Дві Хвилини Ненависті. Після Ненависті він повернувся до себе в кабінку, дістав з полиці словник Новомови, відсунув Словопис, протер окуляри й взявся за головне завдання дня.

Найбільшим задоволенням у житті Вінстона була робота. В основному вона складалася з нудних і рутинних справ, але іноді траплялися такі, що в них можна було пірнути з головою, як у задачку, – такі фальсифікації, де керуватися ти міг тільки своїм знанням принципів АНГСОЦу і своїм уявленням про те, що хоче почути від тебе Партія. З такими завданнями Вінстон справлявся добре. Йому навіть довіряли уточнювати передовиці «Таймс», що писали тільки Новомовою. Він взяв відкладений вранці четвертий листок:

таймс 3.12.83 б. б. виклад порядок денний уточнити не-персони усунути

Старомовою (звичайною англійською) це означало приблизно таке:

У номері «Таймс» від 3 грудня 1983 року вкрай незадовільно викладено наказ Старшого Брата по країні: згадані особи не існують. Перепишіть повністю й репрезентуйте ваш варіант керівництву до того, як відправити в архів.

Вінстон прочитав помилкову статтю. Як він зрозумів, велику частину наказу по країні було присвячено вихвалянню роботи ПКПП – організації, яка постачала цигарки й інші предмети споживання матросам на Плавучих Фортецях. Особливо виділено було якогось комрада Відерса, великого діяча Внутрішньої Партії – його нагородили орденом «За видатні заслуги» 2-го ступеня.

Трьома місяцями пізніше ПКПП раптово було розпущено без оголошення причин. Судячи з усього, Відерс і його співробітники тепер в опалі, хоча ні в газетах, ні по телеекранах повідомлень про це не було. Теж нічого дивного: судити й навіть публічно викривати тих, хто політично завинив, не заведено. Великі чистки захоплювали тисячі людей із відкритими процесами зрадників і злодіїв думки, які з жалем каялися у своїх злочинах, а потім піддавалися страті, були особливими спектаклями й відбувалися раз на кілька років – не частіше. А зазвичай люди, що викликали невдоволення Партії, просто зникали, і про них більше ніхто не чув. І марно було гадати, що з ними стало. Можливо, що деякі навіть лишалися в живих. Так у різний час зникли близько тридцяти знайомих Вінстона, не кажучи про його батьків.

Вінстон легенько гладив себе по носі скріпкою. В кабіні, навпаки, комрад Тіллотсон, як і раніше, таємничо бурмотів, пригорнувшись до мікрофона. Він підвів голову, знову вороже блиснули окуляри. А чи не те саме робив комрад Тіллотсон, що й він сам? – подумав Вінстон. Дуже може бути. Таку тонку роботу ні за що не довірили б одному виконавцю: з іншого боку, доручити її комісії значило відкрито визнати, що відбувається фальсифікація. Можливо, не менше десятка працівників трудилися тепер над власними версіями того, що сказав

насправді Старший Брат. Потім якийсь начальницький розум у Внутрішній Партії вибере одну версію, відредагує її, пустить у хід складний механізм перехресних посилань, після чого обрану брехню буде здано на постійне зберігання й вона зробиться правдою.

Вінстон не знав, за що потрапив у немилість Відерс.

Можливо, це сталося через корупцію або некомпетентність. Може, Старший Брат вирішив позбутися підлеглого, який став надто популярний. Може, Відерса або будь-кого з його оточення запідозрили в ухилянні. А можливо – і найімовірніше – сталося це просто тому, що чистки й знищення людей були частиною державного механізму. Єдиний певний натяк містився в словах «згадані неперсона» – це означало, що Відерса вже немає в живих. Навіть арешт людини не завжди означав смерть. Іноді людей випускали, і до страти вони рік або два гуляли на волі. А бувало й так, що людина, яку давно вважали мертвою, з'являлася, немов привид, на відкритому процесі й давала свідчення проти сотень людей, перш ніж зникнути – на цей раз остаточно. Але Відерс уже був неперсоною. Він не існував; він ніколи не існував. Вінстон вирішив, що просто змінити напрям промови Старшого Брата мало. Нехай він скаже про щось абсолютно незв'язане з первісною темою.

Вінстон міг перетворити промову на типове викриття зрадників і злодіїв думок – але це занадто прозоро, а якщо винайти перемогу на фронті або тріумфальне перевиконання трирічного плану, то надто ускладниться документація. Чиста фантазія – ось що буде найкращим. І раптом у його голові виник, можна сказати, готовий образ комрада Огілві, недавно полеглого в бою смертю хоробрих. Іноді траплялося, коли Старший Брат присвячував «наказ» пам'яті якогось скромного рядового партійця, чие життя й смерть він приводив як приклад для наслідування. Сьогодні він присвятить промову пам'яті товариша Огілві. Правда, такого товариша ніколи не існувало, але кілька друкованих рядків і одна-дві підроблені фотографії зроблять його реальним.

Вінстон на хвилину замислився, потім підтягнув до себе Словопис і почав диктувати у звичному стилі Старшого Брата: стиль цей, військовий і одночасно педантичний, завдяки постійному способу – ставити питання і тут же на них відповідати («Який урок ми винесли з цього факту, комради? Уроки життя – а вони є також основними принципами АНГСОЦу – полягають у тому...» – тощо) – легко піддавався імітації.

У трирічному віці товариш Огілві відмовився від усіх іграшок, крім барабана, автомата й гелікоптера. У шість років – у вигляді спеціально послаблених для цього правил – був прийнятий у розвідники; у дев'ять років став командиром загону. В одинадцять років, почувши розмову дядька, вловив у ній злочинні ідеї й повідомив про це в Поліцію Думок. У сімнадцять років він став районним керівником Молодіжної Анти-статевої Ліги. У дев'ятнадцять років винайшов гранату, яку Міністерство Миру взяло на озброєння і на першому випробуванні знищили вибухом тридцять одного євразійського військовополоненого. Двадцятитрирічним хлопцем він загинув на війні. Переслідуваний ворожими винищувачами під час польоту над Індійським океаном із важливими повідомленнями, був атакований ворожими винищувачами, прив'язав до тіла кулемет, як грузило, вистрибнув із гелікоптера і разом із депешами й іншим пішов на дно; такій смерті, сказав Старший Брат, можна тільки заздрити. Старший Брат наголосив, що все життя комрада Огілві було чистим і цілеспрямованим. Комрад Огілві не пив і не курих, не знав інших розваг, окрім щоденного годинного тренування в гімнастичному залі; вважаючи, що одруження й сімейні турботи несумісні з цілодобовим служінням обов'язку, він дав обітницю безшлюбності. Він не знав іншої теми для розмови, крім принципів АНГСОЦу, іншої мети в житті, крім розгрому євразійських полчищ і виявлення шпигунів, шкідників, мислезлочинців й інших зрадників.

Вінстон подумав, чи не нагородити товариша Огілві орденом «За видатні заслуги»; вирішив все-таки не нагороджувати – це вимагало б зайвих перехресних посилань.

Він ще раз глянув на суперника навпроти. Незрозуміло, чому він здогадався, що Тілотсон виконую ту саму роботу. Чию версію візьмуть, дізнатися було неможливо, але він відчув тверду впевненість, що версія буде його. Комрад Огілві, якого не існувало годину тому, знайшов реальність. Вінстону здалося цікавим, що створювати можна мертвих, але не живих. Комрад Огілві ніколи не існував у сьогоденні, а тепер існує в минулому – і, ледь зітруться сліди підробки, існуватиме так само достеменно і незаперечно, як Карл Великий і Юлій Цезар.

Розділ п'ятий

У ідальні з низькою стелею, глибоко під землею, черга за обідом просувалася поштовхами. У залі було повно народу і стояв оглушливий шум. Від перших страв за прилавком валив пар із кислим металевим запахом, але і він не міг заглушити всюдисущий запах джина «Перемога». В кінці залу розташовувався маленький бар, просто дірка в стіні, де продавали джин за десять центів за стакан.

– Ось кого я шукав, – пролунав голос за спиною Вінстона.

Він обернувся. Це був його приятель Сайм із Відділу Досліджень. «Приятель», мабуть, не зовсім те слово. Приятелів тепер не було, були тільки комради; але компанія одних комрадів приємніше, ніж компанія інших. Сайм був філологом, фахівцем із Новомови. Він працював у величезному науковому колективі, якій працював над Одинадцятим Виданням словника Новомови. Маленький, дрібніший за Вінстона, з темним волоссям і великими опуклими очима, скорботними й глузливими одночасно, які ніби обмацували обличчя співрозмовника.

– Хотів запитати, чи немає у вас лез, – сказав він.

– Жодного, – з винуватою поспішністю відповів Вінстон. – По всьому місту шукав. Ніде немає.

Усі питали леза для гоління. Насправді у нього ще були в запасі дві штуки невикористаних лез. У партійних магазинах постійно зникав то один повсякденний товар, то інший. То гудзики зникнуть, то нитки, то шнурки; а тепер ось леза. Дістати їх можна було таємно – і то якщо пощастить – на «вільному» ринку.

– Сам півтора місяця одним голюся, – збрехав він.

Черга просунулася вперед. Зупинившись, він знову обернувся до Сайма. Обидва взяли по сальній металевій таці зі стосу.

– Ходили вчора дивитися, як вішають полонених? – запитав Сайм.

– Працював, – байдуже відповів Вінстон. – У кіно, напевно, побачу.

– Дуже нерівноцінна заміна, – сказав Сайм.

Його глузливий погляд нишпорив по обличчю Вінстона. «Знаємо вас, – говорив цей погляд. – Наскрізь тебе бачу, прекрасно знаю, чому не пішов дивитися на страту полонених». Інтелектуально Сайм був несамовито ортодоксальним. З неприємною хтивістю він говорив про атаки гелікоптерів на ворожі села, про процеси й зізнання злодіїв думок, про страти в підвалах Міністерства Любові. У розмовах доводилося відвертати його від цих тем і наводити – коли вдавалося – на проблеми Новомови, про які він міркував цікаво і зі знанням справи. Вінстон трохи відвернув обличчя від допитливого погляду великих чорних очей.

– Красива вийшла кара, – мрійливо промовив Сайм. – Коли ім зав'язують ноги, по-моєму, це тільки псує картину. Люблю, коли вони брикаються. Але найкращий кінець, коли вивалюється синій язик... я б сказав, яскраво-синій. Ця деталь мені особливо мила.

– Наступний, будь ласка! – крикнула жінка в білому фартуху, з ополоником в руці.

Вінстон і Сайм сунули свої таці. Обом викинули стандартний обід: бляшану миску з рожево-сірою іжею, шматок хліба, кубик сиру, кухоль чорної кави «Перемога» й одну таблетку сахарину.

– Є столик, он під тими телеекранами, – сказав Сайм. – По дорозі візьмемо джину.

Джин ім дали у фаянсових кружках без ручок. Вони пробралися через людний зал і поклали свої таці на металевий столик; на розі хтось розлив соус: брудна рідина нагадувала блювоту. Вінстон узяв свій джин, секунду почекав, набираючись духу, і махом випив маслянисту рідину. Потім струсив сльози – і раптом відчув, що голодний. Він став заковтувати їжу повними ложками; у ющі траплялися рожеві пухкі кубики – можливо, м'ясний продукт. Обидва мовчали, доки не спорожнили миски. За столиком ззаду і ліворуч від Вінстона хтось без угаву торохтів – різка кваплива мова, схожа на качине крякання, пробивалася крізь загальний гомін.

– Як посувається словник? – через шум Вінстон. Йому довелося теж підвищити голос.

– Повільно, – відповів Сайм. – Сиджу над прикметниками. Чарівність.

Заговоривши про Новомову, Сайм відразу підбадьорився. Відсунув миску, тендітною рукою взяв хліб, в іншу – кубик сиру і, щоб не кричати, подався до Вінстона.

– Одинадцяте Видання – остаточне видання. Ми надаємо мові завершеного вигляду – такою вона збережеться, коли вже не буде ніяких інших мов. Коли ми закінчимо, людям на кшталт вас доведеться вивчати її заново. Ви, ймовірно, думаєте, що головна наша робота – придумувати нові слова. Зовсім ні. Ми знищуємо слова десятками, сотнями щодня. Якщо завгодно, лишаємо від мови кістяк. Одинадцяте Видання до 2050 року не буде містити жодного слова, що було б застарілим і старомодним.

Він жадібно відкусив хліб, прожував і з педантським жаром вів далі. Його худе темне обличчя пожвавилось, насмішка в очах зникла, і вони стали мало не мрійливими.

– Це прекрасно – знищувати слова. Головне сміття нагромадилося, звичайно, в дієсловах і прикметниках, а серед іменників – сотні й сотні зайвих. Не тільки синонімів; є ж і антоніми. Ну скажіть, для чого потрібно слово, яке є повною протилежністю іншому? Слово саме містить свою протилежність. Візьмемо, наприклад, «голод». Якщо є слово «голод», навіщо вам «ситість»? «Неголод» нічим не гірше, навіть краще, тому що воно – пряма протилежність, а «ситість» – ні. Або відтінки й ступені прикметників. До прикладу, слово «хороший». Якщо є «хороший», то є «поганий», так? Але «поганий» – негарне слово. Краще казати «нехороший». Це унеможливорює суб'єктивність. Знову ж таки, якщо вам потрібно щось сильніше від «хорошого», який сенс мати цілий набір розпливчастих непотрібних слів – «чудовий», «прекрасний» тощо? «Плюс хороший» охоплює ті самі значення, а якщо потрібно ще сильніше – «подвійноплюсдобрий». Звичайно, ми й тепер уже користуємося цими формами, але в остаточному варіанті Новомови інших не лишиться. У підсумку всі поняття поганого і хорошого будуть описуватися тільки шістьма словами, а по суті, двома. Ви відчуваєте, яка стрункість, Вінстоне? Ідея, зрозуміло, належить Старшому Братові, – схаменувшись, додав він.

Почувши ім'я Старшого Брата, обличчя Вінстона мляво осяяв запал. Сайму його ентузіазм здався непереколивим.

– Ви не цінуєте Новомову як треба, – зауважив він як би з сумом. – Пишете на ньому, а думаете все одно на Старомові. Мені траплялися ваші матеріали в «Таймс». У душі ви вірні Старомові з усією її розпливчастістю й непотрібними відтінками значень. Вам не відкрилася краса знищення слів. Чи знаєте ви, що Новомова – єдина на світі мова, чий словник з кожним роком скорочується?

Це Вінстон, звичайно ж, знав. Він посміхнувся, як міг співчутливо, не наважуючись розкрити рот. Сайм відкусив ще від чорної скибки, нашвидку прожував і заговорив знову.

– Невже вам незрозуміло, що завдання Новомови – звузити горизонти думки? Зрештою ми зробимо мислезлочин просто неможливим – для нього не лишиться слів. Кожне потрібне поняття можна буде висловити одним-єдиним словом, значення слова буде суворо визначено, а побічні значення скасовано й забуто. В Одинадцятому Виданні ми вже на підході до цього. Проте процес триватиме і тоді, коли нас із вами не буде на світі. З кожним роком усе менше й менше слів, дедалі вужчим стає кордон думки. Зрозуміло, і тепер для мислезлочину немає ні виправдань, ні причин. Це тільки питання самодисципліни, керування реальністю. Однак врешті-решт і в них потреба відпаде. Революція завершиться тоді, коли мова стане досконалою. Новомова – це АНГСОЦ, АНГСОЦ – це Новомова, – промовив він з якимсь релігійним умиротворенням. – Чи спадало вам на думку, Вінстоне, що до 2050 року, а то й раніше, на землі не буде людини, яка змогла б зрозуміти нашу з вами розмову?

– Крім... – із сумнівом почав Вінстон і замовк.

У нього мало не зірвалося з язика: «крім пролів», але він стримався, бо не був упевнений в доречності цього зауваження. Сайм, однак, вгадав його думку.

– Проли – не люди, – недбало відбивав він. – До 2050 року, якщо не раніше, посправжньому ніхто не володітиме Старомовою. Всю літературу минулого буде знищено. Чосер, Шекспір, Мільтон, Байрон лишаться тільки у варіанті Новомови, перетворені не просто на щось інше, а у власну протилежність. Навіть партійна література стане іншою. Навіть гасла зміняться. Звідки взятися гаслу «Свобода – це рабство», якщо скасовано саме поняття свободи? Атмосфера мислення стане іншою. Мислення в нашому сучасному значенні взагалі не буде. Ортодокс не мислить – не потребує мислення. Ортодоксальність – стан несвідомий.

В один прекрасний день, раптово вирішив Вінстон, Сайма знищать. Занадто розумний. Занадто глибоко дивиться й занадто ясно виражається. Партія таких не любить. Одного разу він зникне. У нього це на обличчі написано.

Вінстон доїв свій хліб і сир. Трохи повернувся на стільці, щоб узяти кружку з кавою. За столиком ліворуч немилосердно просторікував чоловік зі скрипучим голосом. Молода жінка – можливо, секретарка – слухала його і радісно погоджувалася з кожним словом. Час від часу до Вінстона долітав її молодий і досить дурний голос, фрази на кшталт «Як це правильно!» Чоловік не замовкав ні на мить – навіть коли говорила вона. Вінстон бачив його в Міністерстві й знав, що він обіймає якусь важливу посаду у Відділі Літератури. Це був чоловік років тридцяти, з мускулистою шиєю і великим рухомим ротом. Він злегка відкинув голову, і в такому ракурсі Вінстон бачив замість його очей порожні відблиски світла, відбитого очками. Моторошно робилося тому, що в цього чоловіка з рота вилітав потік звуків, але з тим неможливо було зловити жодного слова. Тільки раз Вінстон розчув уривок фрази: «...повна й остаточна ліквідація голдштейзму» – обривок вискочив цілком, як відлитий рядок у лінотипі. В іншому це був суцільний шум – ква-ква-ква-квакання. Слів не можна було розібрати, але загальний характер їх не викликав жодних сумнівів. Він ненавидів Голдштейна і вимагав суворіших заходів проти злодіїв думок і шкідників, обурювався звірствами євразійської воячини, вихваляв Старшого Брата і героїв Малабарського фронту, втім, це значення не мало. У будь-якому разі кожне його слово було чистою ортодоксальністю, чистим АНГСОЦом. Дивлячись на цю безоку особу, що плескала ротом, Вінстон мав дивне почуття, що перед ним не жива людина, а манекен. Не в людському мозку народжувалася ця мова – в гортані. Виверження складалося зі слів, але не було промовою в повному розумінні, це був шум, вироблений у несвідомому стані, квакання жаб.

Сайм замовк і ручкою ложки малював у калюжі соусу. Крякання за сусіднім столом тривало з колишньою швидкістю, легко помітне в загальному гулі.

– У Новомові є слово, – сказав Сайм, – не знаю, чи відомо воно вам: «жабомов» – людина, що квакає, як жаба. Одне з тих цікавих слів, у яких два протилежних значення. У застосуванні до противника – це докір; у застосуванні до того, з ким ви згодні, – похвала.

Сайма безсумнівно знищать, знову подумав Вінстон. Подумав із сумом, хоча чудово знав, що Сайм зневажає його й не дуже любить і цілком може оголосити його злодієм думки, якщо знайде для цього підстави. Із Саймом щось трішки не

так. Чогось йому бракує: обачності, відстороненості, якоїсь рятівної дурниці. Не можна сказати, що він не ортодокс. Він вірить у принципи АНГСОЦу, шанує Старшого Брата, він радіє перемогам, ненавидить злодіїв думок не лише щиро, а й завзято і невтомно, причому володіючи найостаннішими даними, не потрібними рядовому партійцю. Але ореол сумнівної репутації завжди кружляв навколо нього. Він говорив те, про що говорити не варто, він прочитав дуже багато книжок, він навідувався в кафе «Каштанове дерево», яке обмилували художники й музиканти. Заборони, навіть неписаної заборони, на відвідування цього кафе, «Каштанового дерева», не було, але над ним тяжіло щось зловісне. Колись там збиралися відставні партійні вожді, що втратили довіру (потім їх прибрали остаточно). З чуток, бував там скільки-то років або десятиліть тому сам Голдштейн. Долю Сайма неважко було вгадати. Але безсумнівно було і те, що якби Сайму відкрилося, хоч на три секунди, яких поглядів дотримується Вінстон, Сайм негайно доніс би на Вінстона в Поліцію Думок. Утім, як і будь-який чоловік на його місці, але все ж Сайм швидше. Ортодоксальність – стан несвідомий.

Сайм підвів голову.

– Он іде Парсонс, – сказав він.

У голосі його пролунало: «нестерпний дурень». І справді між столиками пробирався сусід Вінстона по дому «Перемога» – невисокий, бочкоподібних обрисів чоловік із руським волоссям і жаб'ячим обличчям. У тридцять п'ять років він уже відростив черевце й складки жиру на загривку, але рухався похлоп'ячому легко. Та й вигляд він мав хлопчика, тільки великого: хоча був одягнений у формений комбінезон, весь час хотілося уявити його собі в синіх шортах, сірій сорочці й червоній краватці розвідника. Уяві малювалися ямки на колінах і закочені рукави на пухких руках. У шорти Парсонс справді одягався за кожної нагоди – і в туристських вилазках, і на інших заходах, які вимагали фізичної активності. Він привітав обох веселим «Добридень, добридень!» і сів за стіл, обдавши їх міцним запахом поту. Все обличчя його було вкрите росою. Здатність виділяти піт у Парсонса була видатна. У клубі завжди можна було вгадати, що він пограв у настільний теніс, по мокрій ручці ракетки. Сайм витягнув смужку паперу з довгим стовпчиком слів і почав читати, тримаючи наготові чорнильний олівець.

– Тільки поглянь, навіть в обід працює, – сказав Парсонс, штовхнувши Вінстона в бік. – Захоплюється, а? Що у вас там? Напевно, я не зрозумію. Сміте, знаєте, чому я за вами ганяюся? Ви в мене підписатися забули.

– На що підписка? – запитав Вінстон, машинально потягнувшись до кишені. Приблизно чверть зарплати йшла на добровільні підписки, такі численні, що їх і згадати було важко.

– На Тиждень Ненависті – підписка за місцем проживання. Я будинковий скарбник. Не жаліємо зусиль – зганьбити себе не дамо. Скажу відверто, якщо наш будинок «Перемога» не виставить найбільше прапорів на вулиці, так не з моєї вини. Ви два долари обіцяли.

Вінстон знайшов і віддав два пом'ятих, заяжених папірці, і Парсонс акуратним почерком малограмотного записав його в блокнотик.

– Між іншим, – сказав він, – я чув, мій малий негідник запустив у вас учора з рогачки. Я на нього добряче нагримав. Навіть пригрозив: ще раз повториться – відберу рогачку.

– Напевно, засмутився, що його не пустили на страту, – сказав Вінстон.

– Так, знаєте... я що хочу сказати: відразу видно, що вихований у правильному дусі. Пустотливі негідники – що один, що інша, – але захоплені! Одне в голові – розвідники, ну і війна, звичайно. Знаєте, що донька вткнула минулої неділі? У них похід був у Беркампстед – так вона зманила ще двох дівчат, що відкололися від загону, і вони до вечора стежили за однією людиною. Дві години йшли за нею, і все лісом, а в Амершемі здали його патрулю.

– Навіщо це? – злегка сторопівши, запитав Вінстон.

Парсонс переможно вів далі:

– Донька здогадалася, що він ворожий агент, якого висадили на парашуті або ще якось. Але ось у чому суть. Чому, ви думаєте, вона його запідозрила? Туфлі на ньому чудові – ніколи, каже, не бачила на людині таких туфель. Що, якщо іноземець? Сім років плюгавці, а кмітлива яка, а?

– І що з ним зробили? – запитав Вінстон.

– Ну вже цього я не знаю. Та я не здивуюся, якщо... – Парсонс зобразив, ніби цілиться з рушниці, й клацнув язиком.

– Дуже добре, – в неувважності виголосив Сайм, не відриваючись від свого листка.

– Звичайно, нам не можна втрачати пильність, – підтакнув Вінстон.

– Війна, самі розумієте, – сказав Парсонс.

Наче на підтвердження його слів телеекрани в них над головами заграли фанфари. Але на цей раз була не перемога на фронті, а повідомлення з Міністерства Достатку.

– Комради! – крикнув енергійний молодий голос. – Увага, комради! Чудові звістки! Перемога на виробничому фронті. Підсумкові дані про виробництво всіх видів споживчих товарів показують, що проти минулого року рівень життя підвищився не менше ніж на двадцять відсотків. Сьогодні вранці по всій Океанії прокотилася нестримна хвиля стихійних демонстрацій. Трудящі полишили заводи й установи і з прапорами пройшли вулицями, висловлюючи подяку Старшому Братові за нове щасливе життя під його мудрим керівництвом. Ось деякі підсумкові показники. Продовольчі товари...

Слова «наше нове щасливе життя» повторилися кілька разів. Останнім часом їх полюбило Міністерство Достатку. Парсонс, струснувшись від фанфари, слухав, відкривши рот, урочисто, з виразом повчальної нудьги. За цифрами він встежити не міг, але розумів, що вони мають радувати. Він витяг із кишені величезну смердючу трубку, до половини набиту обвугленим тютюном. За норми тютюну сто грамів на тиждень людина мало коли дозволяла собі набити трубку доверху. Вінстон курих цигарку «Перемога», намагаючись тримати її горизонтально. Новий талон діяв тільки із завтрашнього дня, а в нього зоставалося всього чотири цигарки. Він намагався відволіктися від стороннього шуму й зосередитися на тому, що виливалося з телеекрана. Здається, були навіть демонстрації подяки Старшому Братові за те, що він збільшив норму шоколаду до двадцяти грамів на тиждень. Але ж тільки вчора оголосили, що норму ЗМЕНШЕНО до двадцяти грамів, подумав Вінстон. Невже в це повірять – через 24 години? Повірять. Парсонс повірив легко, дурна тварина. Безокий за сусіднім столом – фанатично, з пристрастю, з несамовитим бажанням виявити, викрити, знищити всякого, хто скаже, що на минулому тижні норма була тридцять грамів.

Сайм теж повірив, тільки грайливіше, за допомогою двомислення. Так що це – у нього ОДНОГО не відбило пам'ять?

Телеекрани все вивергали казкову статистику. Порівнюючи з минулим роком, стало більше їжі, більше одягу, більше будинків, більше меблів, більше каструль, більше палива, більше кораблів, більше гелікоптерів, більше книг, більше новонароджених – усього більше, крім хвороб, злочинів і божевілля. З кожним роком, із кожною хвилиною все і вся рвучко піднімалося до нових і нових висот. Так само як Сайм перед цим, Вінстон узяв ложку і став возити нею в пролитому соусі, надаючи довгій калюжі правильні контури. Він з обуренням думав про свій побут, про умови життя. Чи завжди воно було таким? Чи завжди був такий смак у їжі? Він оглянув ідальню. Низька стеля, набитий зал, брудні від тертя незліченних тіл стіни; обшарпані металеві столи й стільці, що стоять так близько один від одного, що неможливо було сидіти, не торкнувшись ліктем сусіда; гнуті ложки, пощерблені таці, грубі білі кружки; всі поверхні сальні, в кожній щілині бруд; і кислуватий змішаний запах кепського джина, кепської кави, підливи з міддю й заношеного одягу. Чи завжди так неприємно було твоєму шлунку і шкірі, чи завжди було це відчуття, що тебе обкрадено, обділено? Правда, за все своє життя він не міг пригадати нічого істотно іншого. Скільки він себе пам'ятав, їжі ніколи не було вдосталь, ніколи не було цілих шкарпеток і білизни, меблі завжди були обшарпанними й хиткими, кімнати – нетопленими, поїзди в метро – переповненими, будинки – застарілими, хліб – темним, кава – мерзенною, чай – рідкістю, цигарки – ліченими: нічого дешевого і в достатку, крім синтетичного джина. Звичайно, тіло старіє, і все для нього стає не таким, але якщо нудно тобі від незручного, брудного, убогого життя, від нескінченних зим, зашкарублених шкарпеток, вічно несправних ліфтів, від крижаної води, шорсткого мила, від цигарки, що розпадається в пальцях, від дивного і мерзенного смаку їжі, чи не означає це, що такий устрій життя НЕ нормальний? Якщо він здається нестерпним – невже це родова пам'ять нашіптує тобі, що колись жили інакше?

Він знову оглянув судову залу. Майже всі люди були потворними – і будуть потворними, навіть якщо переодягнуться з формених синіх комбінезонів у будь-що інше. Вдалині пив каву низенький чоловік, дивно схожий на жука, його оченята з підозрою зиркали на всі боки. Якщо не роззираєшся довкруг, подумав Вінстон, до чого ж легко повірити, ніби існує і навіть переважає запропонований Партією ідеальний тип: високі м'язисті юнаки та пишногруді дівчата, світловолосі, безтурботні, засмагли, життєрадісні. Насправді ж, скільки він міг судити, жителі Злітної Смуги Один здебільшого були дрібними, темними й непривабливими. Цікаво, як розмножився в міністерствах жукоподібний тип: приземкуваті, низенькі чоловіки з ранніми черевцями та метушливими рухами,

товстими непроникними обличчями й маленькими очима. Цей тип якось особливо процвітав під партійною владою.

Завершивши сурмою повідомлення з Міністерства Достатку, телеекрани заграли бравурну музику. Парсонс від бомбардування цифрами виповнився розсіяного ентузіазму і вийняв із рота трубку.

– Так, добре потрудилося нинішнього року Міністерство Достатку, – промовив він і з виглядом знавця кивнув. – До речі, Сміте, у вас, бува, не знайдеться вільного лева?

– Жодного, – відповів Вінстон. – Півтора місяця останнім голюся.

– Ех... просто вирішив запитати про всяк випадок.

– Не шукайте, – сказав Вінстон.

Квакання за сусіднім столом, що стихло було під час міністерського звіту, відновилося з колишньою силою. Вінстон чомусь згадав пані Парсонс, її рідке розпатлане волосся, пил у зморшках. Років через два, а то й раніше, дітки донесуть на неї в Поліцію Думок. Її знищать. Сайма знищать. Його, Вінстона, знищать. О'Браена знищать. Парсонса ж, навпаки, ніколи не знищать. Безокого чоловіка-квакуна ніколи не знищать. Дрібних жукоподібних людей, що спритно снують лабіринтами міністерств, теж ніколи не знищать. І ту дівчину з Відділу Літератури не знищать. Йому здавалося, що він інстинктивно відчуває, хто загине, а хто вціліє, хоча чим саме забезпечується виживання, навіть не поясниш.

Тут його вивело із задуми грубе вторгнення. Жінка за сусіднім столиком, злегка повернувшись, дивилася на нього. Та сама, з темним волоссям. Вона дивилася на нього скося, з незрозумілою пильністю. І як тільки вони зустрілися очима, відвернулася.

Вінстон відчув, що по хребту потік піт. Його охопив огидний жах. Жах майже відразу пройшов, але настирливе відчуття незатишності зосталося. Чому вона за ним спостерігає? Він, на жаль, не міг згадати, чи сиділа вона за столом, коли він прийшов, або з'явилася після. Але вчора на Двох Хвиликах Ненависті вона сіла прямо за ним, хоча ніякої потреби в цьому не було. Дуже ймовірно, що вона

хотіла послухати його – перевірити, чи достатньо голосно він кричить.

Як і минулого разу, він подумав: навряд чи вона штатний працівник Поліції Думок, але ж добровільний шпигун і є найнебезпечнішим шпигуном. Він не знав, чи давно вона на нього дивиться, – може, вже п'ять хвилин, – а стежив він сам за своїм обличчям весь цей час, невідомо. Якщо ти в громадському місці або в полі зору телеекрана й дозволив собі замислитися – це небезпечно, це страшно. Тебе може видати незначна дрібниця. Нервовий тик, тривога на обличчі, звичка бурмотіти собі під ніс – усе, у чому можна углядіти ознаку аномалії, спробу щось приховати. У будь-якому разі недозволений вираз обличчя (наприклад, недовірливий, коли оголошують про перемогу) – вже злочин. У Новомові навіть є слово для нього: ОБЛИЧЧЕЗЛОЧИН.

Дівчина знову сиділа, повернувшись до Вінстона спиною. Зрештою, може, вона й не стежить за ним; може, це просто збіг, що вона два дні поспіль з'являється біля нього поруч. Цигарка у нього згасла, і він обережно поклав її на край столу. Докурить після роботи, якщо вдасться не розсипати тютюну. Цілком можливо, що жінка за сусіднім столом – розвідниця, цілком можливо, що в найближчі три дні він опиниться в підвалах Міністерства Любові, але недопалок пропасти не повинен. Сайм склав свій папірець і сховав у кишеню. Парсонс знову заговорив.

– Я вам не розповідав, як мої шибеники спідницю підпалили на базарній торговці? – почав він, посміюючись і не випускаючи з рота чубук. – За те, що завертала ковбасу в плакат зі Старшим Братом. Підкралися ззаду і цілою коробкою сірників підпалили. Думаю, сильно обгоріла. Ось негідники, а? Але захоплені, як ті хорти! Це їх у розвідників так натаскують – як можна краще, краще навіть, ніж у мій час. Як ви думаєте, чим їх озброїли в останній раз? Слуховими трубками, щоб підслуховувати через замкову щілину! Дочка принесла вчора додому й випробувала її на дверях нашої вітальні – каже, чутно вдвічі краще, ніж просто вухом! Звичайно, я вам скажу, це тільки іграшка. Але думкам дає правильний напрям, а?

Тут телеекрани видали пронизливий свист. Це був сигнал стати до роботи. Усі ці троє чоловіків звелися на ноги та приєдналися до тисняви біля ліфтів, і рештки тютюну висипалися з цигарки Вінстона.

Розділ шостий

Вінстон писав у щоденнику:

Це сталося три роки тому. Був темний вечір у провулку біля великого вокзалу. Вона стояла біля під'їзду під вуличним ліхтарем, що майже не освітлював. Молоде обличчя було сильно нафарбоване. Це і привернуло мою увагу – білизна обличчя, схожого на маску, яскраво-червоні губи. Партійні жінки ніколи не фарбуються. На вулиці не було більше нікого, не було телеекранів. Вона сказала: «Два долари». Я...

Йому стало важко продовжувати. Він закрив очі й натиснув на повіки пальцями, щоб прогнати настирливе бачення. Нестерпно хотілося вилаятися – довго і на повний голос. Або вдаритися головою об стіну, стусаном перекинути стіл, запустити у вікно чорнильницею – буюнням, гаміром, болем – чим завгодно – заглушити спогад, що рвав душу.

Твій найлютіший ворог, подумав він, – це твоя нервова система. Будь-якої хвилини внутрішнє напруження може відбитися на твоїй зовнішності. Він згадав перехожого, якого зустрів на вулиці кілька тижнів тому: нічим не примітний чоловік, член Партії, років тридцяти п'яти або сорока, худий і досить високий, із портфелем. Вони були в кількох кроках один від одного, і раптом лівий бік обличчя у перехожого сіпнувся. Коли вони порівнялися, це повторилося ще раз: скороминуща судома, тик, короткий, як клацання фотографічного затвора, але, мабуть, звичний. Вінстон тоді подумав: бідоласі капут. Страшно, що людина цього, напевно, не помічала. Але найжахливіша небезпека з усіх – розмовляти уві сні. Від цього, здавалося Вінстону, ти взагалі не можеш втекти.

Він перевів дух і став писати далі:

Я ввійшов за нею в під'їзд, а звідти через двір у напівпідвальну кухню. Біля стіни стояло ліжко, на столі лампа з прикрученим гнітом. Жінка...

Роздратування не минало. Йому хотілося плюнути. Згадавши жінку в напівпідвальній кухні, він згадав Кетрін, дружину. Вінстон був одружений – колись був, а може, й досі; як він знав, дружина не померла. Він ніби знову вдихнув важке, сперте повітря кухні, змішаний запах брудної білизни, клопів і дешевих парфумів – мерзенних і разом із тим спокусливих, тому що партійна жінка ніколи не користувалася парфумами, ба більше, навіть неможливо було це уявити. Бризкалися тільки проли. Для Вінстона запах парфумів був нерозривно пов'язаний із блудом.

Це був його перший гріх за два роки. Мати справу з повіями, звичайно, заборонялося, але заборона була з тих, які ти час від часу насмілюєшся порушити. Небезпечно – але не смертельно. Попався з повією – п'ять років табору, максимум, якщо немає обтяжливих обставин. І справа не така вже й складна; аби не заскочили за злочинним актом. Бідні квартали кишіли жінками, готовими продати себе. А купити повію можна було за пляшку джина: проли не мали права на джин. Негласно Партія навіть заохочувала проституцію – як випускний клапан для інстинктів, які все одно не можна придушити. Проста розпуста не мала великого значення, аби була тільки злодійкуватою й безрадісною, а жінка – з найбіднішого і зневаженого класу. Непростимий злочин – зв'язок між членами Партії. Але, хоча під час великих чисток обвинувачені незмінно зізнавалися і в цьому злочині, уявити, що таке трапляється в житті, було важко.

Партія прагнула не просто завадити тому, щоб між чоловіками й жінками виникали тенета, які не завжди піддаються її впливу. Її справжньою негласною метою було позбавити статевий акт задоволення. Головним ворогом була не так любов, як еротика – і в шлюбі і поза ним. Усі шлюби між членами Партії затверджував особливий комітет, і – хоча цей принцип не проголошували відкрито, – якщо створювалося враження, що майбутнє подружжя фізично привабливі друг для друга, їм відмовляли в дозволі. У шлюбі визнавали тільки одну мету: виробляти дітей для служби державі. Статеві зносини слід розглядати як маленьку противну процедуру, на зразок клізми. Це теж ніколи не оголошували прямо, але поволі вбивали в кожного партійця з дитинства. Існували навіть організації на зразок Молодіжної Анти-статевої Ліги, які проповідували повну цнотливість для обох статей. Зачаття має відбуватися шляхом штучного запліднення (АРТСЕМУ, кажучи Новомовою), в громадських пунктах. Вінстон знав, що цю вимогу висували не зовсім серйозно, але загалом вона вписувалася в ідеологію Партії. Партія прагнула вбити статевий інстинкт, а раз вбити не можна, то хоча б перекрутити й забруднити. Навіщо це треба, він не розумів: а й дивуватися тут було нічому. Щодо жінок, то Партія тут досягла

неабияких успіхів.

Він знову подумав про Кетрін. Дев'ять... десять... майже одинадцять років, як вони розійшлися. Але як мало він про неї думає. Іноді за тиждень жодного разу не згадає, що був одружений. Вони прожили всього п'ятнадцять місяців. Розлучення Партія заборонила, але розходитися бездітним не перешкоджала, навпаки.

Кетрін була високою, дуже стрункою блондинкою, навіть граціозною. Чітке, з орлиним профілем обличчя її можна було назвати благородним – доки ти не зрозумів, що за ним так нічого й немає, як це взагалі можливо. Вже на самому початку спільного життя Вінстон вирішив – втім, тільки тому, можливо, що дізнався її ближче, ніж інших людей, – що ніколи не зустрів дурнішого, вульгарнішого, порожнього створіння. Думки у її голові всі до єдиної склалися з гасел, і не було на світі такої безглуздості, якої б вона не склювала з руки Партії. «Людиноподібний звукозапис» – прозвав він її про себе. Але він би витримав спільне життя, якби не одна річ – ліжко.

Варто було тільки доторкнутися до неї, як вона, здавалося, здригалася й ставала твердою, мов колода. Обійняти її було – все одно що обійняти дерев'яний манекен. І дивно: коли вона притискала його до себе, у нього було відчуття, що вона в той самий час відштовхує його щосили. Таке враження створювали її задубілі м'язи. Вона лежала із закритими очима, не пручаючись і не допомагаючи, а ПІДКОРЯЮЧИСЬ. Спершу він цього просто не розумів; потім йому стало моторошно. Але він усе одно б витерпів, якби вони домовилися більше не спати. Як не дивно, на це не погодилася Кетрін. Ми повинні, сказала вона, якщо вдасться, народити дитину. Так що заняття тривали, і цілком регулярно, раз на тиждень, якщо для того не було перешкод. Вона навіть нагадувала йому вранці, що їм належить сьогодні ввечері, – щоб він не забув. Для цього в неї було дві назви. Одна – «робити дитину», інша – «наш партійний обов'язок» (так, вона саме так висловлювалася). Досить швидко наближення призначеного дня стало викликати у нього наближення жаху. Але, на щастя, дитина не вийшла, Кетрін вирішила припинити спроби, і незабаром вони розійшлися.

Вінстон беззвучно зітхнув. Він знову взяв ручку й написав:

Жінка кинулася на ліжко і відразу, без жодних передмов, з невимовною грубістю й вульгарністю задерла спідницю. Я...

Він побачив себе там, посеред тьмяного світла лампи, і знову вдарив у ніс запах дешевих парфумів із клопами, знову, соромлячись, серце забилося від обурення й безсилля, і так само, як в ту хвилину, згадав він біле тіло Кетрін, навіки залякле під гіпнозом Партії. Чому завжди має бути так? Чому в нього не може бути своєї жінки і доля його – брудні, квапливі злучки, розділені роками? Нормальний роман – це щось майже неймовірне. Всі партійні жінки однакові. Цнотливість глибоко в'їлася у їх іство разом із відданістю Партії. Продуманою обробкою змалку, іграми й холодними купаннями, дурницею, яку їм напихали в школі, в таборі розвідників, у Молодіжній Лізі, сміття, яке втовкмачили з доповідями, парадами, піснями, гаслами, військовою музикою в них убили природне почуття. Розум говорив йому, що повинні бути винятки, але серце відмовлялося вірити. Вони всі неприступні – Партія домоглася свого. І ще більше, ніж бути коханим, йому хотілося – нехай тільки раз у житті – пробити цю стіну цноти. Вдалий статевий акт – уже повстання. Пристрасть – мислезлочин. Розтопити Кетрін – якби вдалося – і то було б чимось на зразок спокушання, хоча вона йому дружина.

Але треба було дописати до кінця. Він написав:

Я додав вогню в лампі. Коли побачив її у світлі цієї лампи...

Після темряви хирлявий вогник газової лампи видався дуже яскравим. Тільки тепер він розгледів жінку як слід. Він ступив до неї і зупинився, розриваючись між хіттям і жахом. Він усвідомлював, чим ризикує, прийшовши сюди. Цілком можливо, що на виході його схопить патруль; може, вже його чекають за дверима. Навіть якщо він піде, не зробивши того, заради чого прийшов!..

Це треба було записати, треба було висповідатися. А побачив він у світлі лампи – що жінка стара. Рум'яна лежали на обличчі таким товстим шаром, що, здавалося, тріснуть, як картонна маска. У волоссі сиві пасма; і найстрашніша деталь: рот відкрився, а в ньому – нічого, чорний, як печера. Жодного зуба.

Похапцем, великими буквами він написав:

Коли я побачив її у світлі лампи, вона виявилася зовсім старою, їй було не менше як п'ятдесят. Але я не зупинився і довів справу до кінця.

Вінстон знову натиснув пальцями на повіки. Ну ось, він все записав, а нічого не змінилося. Лікування не допомогло. Вилятися на повний голос хотілося нітрохи не менше.

Розділ сьомий

«Якщо є надія, – писав Вінстон, – то вона серед пролів».

Якщо є надія, то ТІЛЬКИ тут: тільки в пролах, у цій масі, що топчеться на державних задвірках, масі, що становить вісімдесят п'ять відсотків населення Океанії, саме в цій масі може народитися сила, здатна знищити Партію. Партію можна скинути зсередини. Її вороги – якщо у неї є вороги – не можуть об'єднатися, не можуть навіть впізнати один одного. Навіть якщо існує легендарне Братство – а це можливо, – не можна собі уявити, щоб члени його збиралися групами більше як дві або три особи. Їх бунт – вираз очей, інтонація в голосі; щонайбільше – слівце, вимовлене пошепки. А пролам, якби тільки вони могли усвідомити свою силу, змови ні до чого. Їм досить встати й здригнутися – як кінь струшує мух. Варто їм захотіти, і завтра вранці вони рознесуть Партію на друзки. Рано чи пізно вони до цього дотумкають. Але!..

Він згадав, що якимось ішов людною вулицею, і раптом з провулка попереду вирвався оглушливий, немов кричали тисячі людей, крик, жіночий крик. Потужний, грізний крик гніву і відчаю, густе «Ох-о-о-о-х!», стугонливе, як дзвін. Серце його закалатало. «Почалося! – подумав він. – Заколот! Нарешті вони повстали!» Він підійшов ближче і побачив натовп: двісті або триста жінок скупчилися перед ринковими кіосками, і полум'яні обличчя їхні були трагічними, як у пасажирів на пароплаві, що потопає. У нього на очах об'єднаний відчаєм натовп ніби розколовся: роздрібнився на острівці окремих сварок. Мабуть, один із

наметів торгував каструлями. Убогі, вутлі бляшанки – але кухонний посуд завжди було важко дістати. А тепер товар несподівано скінчився. Щасливиці, супроводжувані поштовхами й стусанами, протискувалися геть зі своїми каструлями, а ті, яким пощастило менше, галасували навколо намету і звинувачували продавця в тому, що він дає товар по блату, що ховає його під прилавком. Пролунав новий крик. Дві кремезні жінки – одна з розпущеним волоссям – вчепилися в каструльку і тягнули в різні боки. Обидві смикнули її, ручка відірвалася. Вінстон спостерігав з огидою. Однак яка ж страхітлива сила прозвучала в крику всього двохсот або трьохсот голосів! Ну чому вони ніколи не крикнуть так через що-небудь таке, що справді того варте!

Він написав:

Вони ніколи не збунтуються, допоки не стануть свідомими, а свідомими не стануть, допоки не збунтуються...

Прямо як із партійного підручника фраза, подумав він. Партія, звичайно, стверджувала, що звільнила пролів від ланцюгів. До революції їх страшно пригноблювали капіталісти, морили голодом і пороли, жінок змушували працювати в шахтах (між іншим, вони там працюють і сьогодні), дітей у шість років продавали на фабрики. Але одночасно, відповідно до принципу двомислення, Партія вчила, що проли за своєю природою нижчі істоти, їх, як тварин, треба тримати в покорі, керуючись кількома простими правилами. По суті, про пролів знали дуже мало. Багато й не треба знати. Аби працювали й розмножувалися – а там хай роблять що хочуть. Надані самі собі, як худоба на рівнинах Аргентини, вони завжди поверталися до того способу життя, який був для них природний, – ішли стопами предків. Вони народжуються, ростуть у бруді, у дванадцять років починають працювати, переживають короткий період фізичного розквіту і сексуальності, у двадцять років одружуються, у тридцять уже немолоді, до шістдесяти зазвичай умирають. Важка фізична праця, турбота про будинок і дітей, дрібні сварки із сусідами, кіно, футбол, пиво і, головне, азартні ігри – ось і все, що вміщається у їх кругозір. Керувати ними нескладно. Серед них завжди є агенти Поліції Думок – виявляють і усувають тих, хто міг би стати небезпечним; але долучити їх до партійної ідеології не прагнуть. Було б небажаним, щоб проли відчували великий інтерес до політики. Від них вимагається тільки примітивний патріотизм – апелювати до нього, коли йдеться про подовження робочого дня або скорочення пайків. А якщо й опановує ними

невдоволення, – таке теж бувало, – це невдоволення ні до чого не веде, бо через відсутність загальних ідей звернене воно тільки проти дрібних конкретних неприємностей. Великі біди незмінно вислизали від їхньої уваги. У переважній більшості пролів немає навіть телеекранів у квартирах. Навіть поліція навідувалася до них дуже зрідка. У Лондоні існує величезна злочинність, ціла держава в державі: злодії, бандити, повії, торговці наркотиками, злодюжки всіх мастей; але оскільки вона замикається в середовищі пролів, уваги на неї не звертають. У всіх моральних питаннях їм дозволено дотримуватися звичаїв предків. Партійне сексуальне пуританство на пролів не поширювалося. За розпусту їх не переслідують, розлучення дозволено. Власне кажучи, і релігія була б дозволена, якби проли проявили до неї схильність. Проли нижче від підозр. Як свідчить партійне гасло: «Проли й тварини вільні».

Вінстон тихенько почухав варикозну виразку. Знову почався свербіж. Хоч-не-хоч завжди повертаєшся до одного питання: яке все-таки було життя до революції? Він витяг із шухляди шкільний підручник історії, позичений у пані Парсонс, і став переписувати в щоденник.

За старих часів, до славної Революції, Лондон не був тим прекрасним містом, яким ми його знаємо сьогодні. Це було темне, брудне, похмуре місто, і там майже всі жили надголодь, а сотні й тисячі мешканців будинків ходили босоніж і не мали даху над головою. Дітям, вашим одноліткам, доводилося працювати дванадцять годин на день на жорстоких господарів; якщо вони працювали повільно, їх пороли батогами, а харчувалися вони черствими окрайками та водою. Але серед цієї жахливої бідності стояли великі гарні будинки багатіїв, яким прислужували іноді до тридцяти слуг. Багатії називалися капіталістами. Це були товсті потворні люди зі злими обличчями – на зразок того, що зображено на наступній сторінці. Як бачите, на ньому довгий чорний піджак, який називався фракком, і дивний шовковий капелюх у формі пічної труби – так званий циліндр. Це був формений одяг капіталістів, і більше ніхто не мав права таке вдягати. Капіталістам належало все на світі, а решта людей були їх рабами. Їм належали вся земля, всі будинки, всі фабрики й усі гроші. Того, хто їх не послухався, кидали до в'язниці або ж виганяли з роботи, щоб заморити голодом. Коли проста людина розмовляла з капіталістом, то мала плазувати, кланятися, знімати шапку й називати його «пане». Найголовніший капіталіст іменувався королем і...

Він знав цей список напам'ять. Тут могли б бути єпископи з батистовими рукавами, судді в мантиях, обшитих горностаєм, ганебний стовп, колодки, топчак, батіг із дев'ятьма кінцями, Бенкети Лорда-Мера, тут міг би бути звичай цілувати туфлю Папи Римського. Було ще так зване ПРАВО ПЕРШОЇ НОЧІ, але в дитячому підручнику воно, напевно, не згадано. За цим законом капіталіст мав право спати з будь-якою робітницею своєї фабрики.

Як дізнатися, скільки тут брехні? Це МОГЛО бути правдою. Може, і справді середня людина живе тепер краще, ніж до революції. Єдине свідчення проти – безмовний протест у тебе всередині, інстинктивне відчуття, що умови твого життя нестерпні, що колись вони, напевно, були іншими. Йому спало на думку, що найхарактерніше в нинішньому житті – не жорстокість чи хиткість, а просто убозтво, тьмяність, апатія. Оглянешся навколо – і не побачиш нічого схожого ні на брехню, що ллється з телеекранів, ні на ті ідеали, до яких прагне Партія. Навіть у партійця велика частина життя проходить поза політикою: відживаєш роки на нудній службі, б'єшся за місце у вагоні метро, штопаєш діряву шкарпетку, клянчиш трохи цукру, закурюєш недопалок. Партійний ідеал – це щось велетенське, грізне, що виблискує й вражає: світ сталі й бетону, жахливих машин і моторошної зброї, країна воїнів і фанатиків, які крокують єдиним строем, думають про одне, кричать одне гасло, невпинно трудяться, б'ються, святкують перемогу, карають – триста мільйонів людей – і всі мов з одним обличчям. У житті ж – міста-нетрі, де снують завжди голодні люди в дірявих черевиках, старі будинки дев'ятнадцятого століття, де завжди тхне капустою й вбиральнями. Перед ним виник образ Лондона – величезне місто руїн, місто мільйона сміттєвих ящиків, – і все це змішалось з образом місис Парсонс, жінки зі зморшкуватим обличчям і рідким волоссям, що безнадійно колупала засмічену каналізаційну трубу.

Він простягнув руку і знову почував щиколотку. День і ніч телеекрани хльостають тебе по вухах статистикою, доводять, що в людей сьогодні більше їжі, більше одягу, гарніші будинки, веселіше розваги, що люди живуть довше, працюють менше і самі стали мов більшими, здоровішими, сильнішими, щасливішими, розумнішими, освіченішими, ніж п'ятдесят років тому. Ні слова тут не можна довести й не можна спростувати. Партія, наприклад, стверджує, що сьогодні існує десь сорок відсотків письменних дорослих пролів, а до революції письменних було всього п'ятнадцять відсотків. Партія стверджує, що дитяча смертність сьогодні – всього сто шістдесят дітей на тисячу, а до революції було – триста... і так далі. Це щось на зразок одного рівняння з двома невідомими. Дуже може бути, що буквально кожне слово в історичних книжках – навіть те, що сприймаєш як самоочевидне – вигадка. Хто його зна, може, і не було ніколи

такого закону, як ПРАВО ПЕРШОЇ НОЧІ, або такого звіра, як капіталіст, або такого головного убору, як циліндр.

Усе розпливається в тумані. Минуле підчищено, підчищення забуте, брехня стала правдою. Тільки одного разу в житті він мав у своєму розпорядженні – ПІСЛЯ однієї події: ось що важливо – так це ясний і недвозначний доказ підробки. Він тримав цей доказ у руках цілих пів хвилини. Було це, здається, 1973 року... словом, у той час, коли він розлучився з Кетрін. Але йшлося про подію семи- або восьмирічної давнини.

Почалася ця історія в середині шістдесятих років, у період великих чисток, коли були поголовно винищені справжні вожді революції. До 1970 року в живих не зосталося жодного, окрім Старшого Брата. Усіх викрили як зрадників і контрреволюціонерів. Голдштейн втік і переховувався невідомо де, хтось просто зник, більшість же після гучних процесів, де все зізналися у своїх злочинах, було страчено. Серед останніх, кого спіткала ця доля, були трое: Джонс, Аронсон і Резерфорд. Їх взяли в році шістдесят п'ятому. Зазвичай вони зникли на рік або рік із гаком, і ніхто не знав, живі вони чи ні; але потім їх раптом витягли, щоб вони, як заведено, викрили себе самі. Вони зізналися у зносінах із ворогом (тоді ворогом теж була Євразія), у розтраті громадських фондів, у вбивстві відданих партійців, шпигунстві за керівництвом Старшого Брата, які розпочалися задовго до революції, у шкідницьких актах, що спричинили смерть сотень тисяч людей. Тих, хто зізнався, було помилувано, відновлено в Партії, вони отримали посади, за назвою важливі, а по суті – синекури. Всі трое виступили з довгими покайнними статтями в «Таймс», де розглядали коріння своєї зради й обіцяли спокутувати провину.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://telnovel.com/orvell_dzhordzh/1984

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)